

प्रस्तावना

अनंत म्हणजे अमर्यादित. अनंत सद्गुण असलेली एक सामान्य व्यक्ती, जी तुम्ही त्याच्या संपर्कात आल्यावरच लक्षात येईल/ अन्भवेल.

कोठल्याही प्रसंगी डोकं कीती शांत ठेवावे याचे उत्तम उदाहरण म्हणजे अनंतराव हे होते. दर महिन्याचे Reader's Digest पूर्ण पणे वाचणारा म्हणून अनंतराव यांची वेगळी ओळख सांगता येईल . साहित्य वाचन आणि काहीही नोंद करून घेण्यासारखे असेल तर ते लिहून काढणे हाही एक छंदच होता.

खेळामध्ये अंपायरला दिसले असेल/नसेल तरी आपण आऊट आहोत म्हणून स्वतः हात वर करून बाहेर जाणारा हा खेळाडू विरळा. विशेष करून आट्यापाट्या आणि खो खो खेळांच्या डावात सन्मित्र संच तर्फे त्यांनी बयाच स्पर्धांमध्ये भाग घेतला. खेळातली चपळाई वाखाणण्याजोगी होती.

त्यांचे म्हणणे होते की लहान मुलांना आणलेली खेळणी त्यांच्या हातात द्या. तुटली/ फुटली /हरवली तरी लक्ष्म देऊ नका. मुलांना रागावू नका किंवा शिक्षाही करू नका. ही खेळणी लिव्हिंग रूम मधील शोकेस मध्ये शो पीस म्हणून जपून ठेऊ नका.

अनंत नारायण मेहेंद्रळे यांचा सहवास ज्यांना ज्यांना लाभला त्यांचे आयुष्यात असा समृध्द काळ पुन्हा येणार नाही. मला स्वतःला त्यांच्या बरोबर भेटायची संधी म्हणजे एक पर्वणीच असे. त्यांचे सोबत असताना सर्व अवयव (sensory organs) डोळे आणि कान यांच्यात एकत्र जमा होऊन - कळत नकळत आयुष्याचे तत्वज्ञान बदलून गेले असल्याचे जाणवत असे. त्यांचे अनुभव कालातीत होते आणि ते सांगताना ते हातचे काही राखून ठेवत नसत.

- श्री अशोक मेहेंदळे

*अशोक मेहेंद्रळे हे अनंत मेहेंद्रळे यांचे चुलत भाऊ आणि राजा काकांचे पुत्र आहेत. ते स्वतः इंजिनियर असून DRDO मधन निवत्त झाले.

Introduction

Anant means infinite. An ordinary person with infinite virtues, which one will notice or experience only when you come in contact with him.

Anant was the best example of how to remain calm in any situation. He was known for enjoying his copy of the Reader's Digest every month. He loved to read and writing down anything worth noting or remembering was also one of his hobbies.

As a sportsperson, he was so honest that if he knew he was out, he would leave the ground on his own, irrespective of whether the umpire caught him. He specifically played 'atya patya' (a traditional Marathi tag sport) and kho kho representing the Sanmitra Sanch in many tournaments. He was known for his agility in these sports.

He believed that toys are meant to be played with by children. We should not bother if they get damaged or lost. Children should not be scolded or punished. These toys are not meant to be kept as showpieces in the living room.

Those who interacted with Anant Narayan Mehendale will not get such a rich experience again. For me, it used to be a joy to meet him. When with him, it used to feel like all your sensory organs, eyes and ears are attentive to listen to his wisdom. It felt your understanding of things has changed without realizing it. Listening to his experiences was like a once-in-a-lifetime opportunity and he never held back in sharing them with others.

- Mr. Ashok Mehendale

*Mr. Ashok Mehendale is Raja kaka's son and Mr. A.N. Mehendale's cousin. He is also an engineer and retired from DRDO.

मांडले सहाब

अत्यंत आदराने आणि प्रेमाने त्यांचे सहकारी, सहकर्मी व मित्रमंडळी त्यांना मेहेंदळे ऐवजी 'मांडले सहाब' असे ओळखायचे. 1950 ते 60 मध्ये उत्तर भारतात मेहंदळे आडनाव एवढे प्रचलित नव्हते. आज देखील नाही. परंतु या आडनावाची ही व्यक्ती ज्यांच्या संपर्कात आली त्यांना नेहमी स्मरणात राहील व सदैव प्रिय राहील. अशा श्री अनंत नारायण मेहंदळे यांच्या जीवनाविषयी थोडे जाणून घेऊ या.

Mandley Sahab

Known affectionately as Mandley Sahab among his colleagues, subordinates, and friends, the nickname derived from a mispronunciation of his surname 'Mehendale'. In the 1950s and 60s, this Maharashtrian surname was a rarity in northern India. Yet, it evolved into a cherished name, one that lingers in the memories of those who knew him. Now that we have the name of this compilation explained, here's a brief history of Anant Narayan Mehendale.

लहानपण आणि शिक्षण

श्री नारायण आणि श्रीमती रमाबाई मेहेंदळे यांना 23 मे 1924 रोजी पुत्ररन्न प्राप्त झाले. नाव ठेवले 'अनंत'. एकत्र कुटुंबात ते 34 नारायण पेठ, पुणे येथे राहत होते. माधव हे अनंतांचे मोठे सावत्र भाऊ होते. अनंतांची कुशाग्र बुद्धिमत्ता सगळ्यांच्या, विशेषतः त्यांचे काका - राजा काका, यांच्या लक्षात आली. त्यांचे शालेय शिक्षण न्यू इंग्लिश स्कूल पुणे येथे झाले. फक्त शालेय पाठ्यक्रम मध्येच नाही तर खो-खो आणि कबड्डी खेळांमध्ये ही ते नेहमी भाग घेत असत. घराजवळ असलेल्या 'राष्ट्रीय सेवा दल' मध्ये ते सिक्रय होते व इथूनच स्वातंत्र्य लढ्याबद्दलची चेतना त्यांच्या मनात जागृत झाली. सेवा दलात विरष्ठ नेत्यांकरता खबरीचे काम करताना त्यांना 1942 च्या चळवळीत तुरुंगवास भोगावा लागला. स्वतंत्रता सेनानी म्हणून पुढे हिरयाणा सरकार तर्फे त्यांना गौरवांकित करण्यात आले.

अनंत मेहेंदळे यांच्या सुरुवातीचा काळ फार कष्टप्रद होता. त्यांच्या कुटुंबावर आर्थिक संकट कोसळले होते. राहते घर सोडून त्यांचे कुटुंब आधी 304 नारायण पेठ, पुणे आणि नंतर दाते वाडी, सदाशिव पेठ मध्ये राहावयास गेले.

खडतर आयुष्याचा सामना करत ते अभ्यासात मात्र प्रगती करत होते मनात इंजिनियर होण्याचे स्वप्न बघत होते. स्वतंत्रता आंदोलनात भाग घेतल्याने 'इंटर सायन्स' होण्यास विलंब झाला. त्यांनी फिजिक्स विषयात फर्ग्युसन कॉलेजमधून BSc पदवी मिळवली. त्यांच्या विडलांचा त्यांच्या शिक्षणात व एकंदरीतच कशाचाही पाठिंबा नसल्यामुळे इंजीनियरिंग कसे करावे हा मोठा प्रश्न होता. नेहमीप्रमाणे राजा काका त्यांच्या मदतीला सरसावले. त्यांच्या पूर्ण सहकार्यामुळे हुशार अनंताने पुण्याच्या नावाजलेल्या COEP मधून सिविल इंजीनियरिंग ला प्रवेश घेतला. काकांना हातभार म्हणून त्यांनी चार रुपये प्रति महिना पगारावर बुक बाइंडिंगच्या दुकानात पार्ट टाइम नोकरी केली. इंजीनियरिंग झाल्यावर (1947) त्यांनी वडोदरा येथे म्युनिसिपल कॉपीरेशन मध्ये नोकरी मिळवली.

Early Years and Education

Anant Narayan Mehendale was born on May 23, 1924, to Narayan and Ramabai Mehendale, in the Mehendale joint family residing at 34 Narayan Peth, Pune. Among them was his elder step-brother, Madhav. Recognized for his intellect from an early age, particularly by his uncle, Raja Kaka, Anant excelled academically. He completed his schooling at New English School in Pune. He not only performed remarkably in school but also actively participated in Kho-kho and Kabaddi teams. His involvement with the Rashtra Seva Dal branch near his home ignited his passion for the freedom movement at a young age. Serving as a messenger for senior RSD leaders, he even faced imprisonment during the non-cooperation movement of 1942, later earning recognition from the Haryana government as a Freedom Fighter.

Anant's formative years were marked by upheaval and challenges. The family faced financial setbacks due to a failed investment, forcing them to vacate their home. They relocated first to a rented accommodation at 304 Narayan Peth before settling in Date Wadi, Sadashiv Peth, which provided some semblance of stability for the next two decades.

Despite his turbulent circumstances, Anant harboured aspirations of becoming an engineer. However, his involvement in the freedom movement led to a delay in his high school graduation, known as "Inter Science" at the time. Consequently, he pursued a BSc in Physics from Fergusson College in Pune. Although his engineering ambitions persisted, an unpleasant exchange with his father left him without financial support for further education. It was his uncle, Raja Kaka, who once again came to his aid, encouraging him to pursue his studies without constraint. Determined, Anant enrolled in the prestigious College of Engineering, Pune (COEP), to study Civil Engineering. To supplement his income, he took up a part-time job at a bookbinding shop, earning a meagre Rs. 4 per month. Upon graduating in 1947, he secured a position at the Municipal Corporation of Baroda (now Vadodara).

विवाह आणि यशाच्या पायचा

1951 मध्ये बारामतीच्या वैद्य कुटुंबातील प्रमिला शी त्यांचा विवाह संपन्न झाला. 1953 साली त्यांना कन्यारत्नप्राप्त झाले. नाव ठेवले 'भारती'.

केंद्र सरकारची एक धाडसी योजना, स्वतंत्र भारतातील पहिली प्लांड सिटी, चंडीगढ, अर्थात कॅपिटल प्रोजेक्ट चंडीगढ चे काम सुरू झाले होते. तिथे अनंत सर्वांना नोकरी करता उपयुक्त वाटले, पण एक अडचण आली. लहानपणी विटी दांडू खेळताना त्यांच्या एका डोळ्याला इजा झाली आणि दृष्टी कमी झाली होती. पण इतका योग्य इंजिनियर मिळाला असताना ही अडचण बाजूला सारून त्यांना निवडण्यात आलं. नोकरी तर मिळाली पण पुण्यापासून लांब, परिवारापासून पासून लांब, अगदी अनोळखी असलेल्या उत्तर भारतात्त्या चंडीगढला. कुटुंबातील मंडळी साशंकच होती पण राजा काकांनी त्यांना हिंमत दिली आणि पुढे जाण्यास प्रोत्साहित केले. चंडीगढला अनंत आपल्या नवीन आयुष्याची सुरुवात करायला निवाले.

ही सोनेरी संधी त्यांच्या उत्कर्षाची होती. फ्रेंच आर्किटेक्ट ल कॉर्बुझियर यांच्या हुशार कष्टाळू इंजिनिअर्स मधील ते एक होते. हा मान खूप मोठा होता. सुरुवातीला या मागासलेल्या भागात त्यांना तंबूमध्ये राहावे लागले. नंतर राहण्याची जागा तयार झाली आणि ते कुटुंबाला घेऊन आले. ऑगस्ट 1955 मध्ये त्यांना पुत्र झाला. नाव ठेवले 'निर्मल'.

Marriage and the Start of a Promising Career

In 1951, Anant tied the knot with Pramila Vaidya from Baramati, and their first child, a daughter named Bharti, arrived in January 1953.

Driven by greater ambitions, Anant set his sights on a position with the Central Government project involved in the creation of India's first planned city – Capital Project Chandigarh. Despite his impressive qualifications, there was a hurdle to overcome. An incident from his childhood had left him with compromised vision in one eye, a result of being struck while playing Gilli Danda, a popular game involving a small wooden stick. However, recognizing his potential, authorities deemed this setback as minor and inconsequential to his abilities, ultimately selecting him for the job.

The prospect of venturing so far from home, especially to an unfamiliar destination like Chandigarh, stirred apprehension among his family members. Yet, guided by the unwavering support of Raja Kaka, Anant was bolstered to pursue his dreams, reassured of his capabilities and deserving nature. This journey marked a significant departure for his family, yet it propelled Anant toward greater opportunities and achievements.

Following this opportunity, there was no turning back for Anant. He emerged as one of the pioneering engineers collaborating with the renowned French architect, Le Corbusier. Given that the land allocated for the project was largely undeveloped, Anant and his fellow engineers resided in tents until more suitable accommodations could be arranged. Initially separated from his family, he later facilitated their relocation to Chandigarh, bringing along his wife, daughter, and parents. In August 1955, their family welcomed a new addition, Anant and Pramila's son, Nirmal.

उत्तंग शिखर

पुण्याजवळ राहायला मिळेल शिवाय एक मोठी संधी मिळते आहे त्यांनी डॉक्टर होमी भाभा (Father of Indian Nuclear Programme) यांच्या हाताखाली मुंबईच्या ॲटॉमिक एनर्जी एस्टॅब्लिशमेंट इन ट्रॉम्बे (AEET) मधली नोकरी स्वीकारली. डॉ भाभा चोखंदळ आणि स्पष्टवक्ते होते. त्यांच्या सोबत काम करताना अनंतांच्या व्यक्तिमत्त्वात उठाव आला. डॉ भाभांना दुय्यम गोष्टींचा तिटकारा होता आणि ते परखडपणे त्यावर टीका करायचे.

पसंतीस न आलेले फेटाळून लावायचे. अनंतांना आता नवीन क्षेत्र, दर्जेदार आणि श्रेष्ठतम कार्याचे धडे मिळाले. खूप मोठमोठ्या निष्णांत निपुण लोकांच्या ओळखी झाल्या. डॉ भाभा यांचे ध्येय त्यांच्या इंजिनिअर्सनी पूर्ण केले. डॉ भाभांच्या म्हणण्याप्रमाणे त्यांना फक्त एक इमारत नाही तर स्मारक बांधायचे होते. हे खरे झाले. ही श्री अशोक मेहेंदळे यांनी दिलेली माहिती. ते भव्य स्मारक आता BARC म्हणजेच भाभा ऑटोमिक रिसर्च सेंटर म्हणून प्रसिद्ध आहे.

परत एकदा सरकारतर्फे चंडीगढच्या अर्बन डेव्हलपमेंट प्रोजेक्ट्स साठी पंजाब मध्ये संधी मिळाली. 1966 मध्ये जेव्हा पंजाबचे विभाजन हरियाणा, हिमाचल आणि पंजाब मध्ये झाले तेव्हा त्यांनी हरियाणाची निवड केली. शिवाय सरकारने त्यांना कलकत्ता येथे मास्टर्स इन इंजीनियरिंग करता पाठवले.

स्वकष्टावर अनंत एकेक पायरी चढत गेले. पंचकुला, पानिपत, कुरुक्षेत्र, कर्नाल, रोहतक, भिटंडा, गुडगाव, फरीदाबाद असे अनेक प्रोजेक्ट्स त्यांच्या कारिकर्दीत त्यांनी यशस्वीपणे पार पाडले. शेवटची पोस्टिंग फरीदाबाद मध्ये झाल्यावर ते तिथेच स्थायिक झाले. त्यांनी हिरयाणा मध्ये अनेक सरकारी दृिरस्ट रिसॉर्ट फारच उत्तमिरत्या बांधून घेतले. पाण्याजवळ (water bodies) रिसॉर्ट्सचे बांधकाम करण्याचा त्यांचा विचार सरकार करता फारच फायदेशीर ठरला. सुरजकुंड फरीदाबाद आणि दाबचिक होडल हे त्यातले दोन उदाहरण आहेत. हिरयाणा मध्ये ट्यूबवेल बांधायचे काम पण त्यांनी यशस्वी करून दाखवले. त्या काळी पाण्याचे स्तर (बॉटर लेवल) जास्त असत आणि लोकसंख्या कमी. त्यावेळी श्री. प्रभावळकर आणि श्री. मांडे यांसारख्या त्यांच्या मित्रांसह, तसेच गव्हर्नर असलेले श्री गाडगीळ व त्यांचे सहकारी श्री आगाशे, यांच्याबरोबर चंडीगढला महाराष्ट्र मंडळ ची स्थापना केली. त्याकरता जागा मिळवून इमारत सुद्धा बांधली. त्यावेळी तेथे पंडित भीमसेन जोशींसारखे दिग्गज कलाकार कार्यक्रमासाठी येत असत.

Great Achievements

Wanting to be closer to their roots in Pune, he took the opportunity at Bombay for the Atomic Energy Establishment in Trombay (AEET) under Dr. Homi Bhabha, the father of the Indian Nuclear Program. This posting reshaped his ideas on engineering forever. Dr. Bhabha was known for his blunt and candid opinions and his unwavering dedication to quality. As a result, the first conventional quality survey report that Anant made and submitted to Dr. Bhabha was met with a great disapproval and rejected. Dr. Bhabha shared his vision that he wanted to create a monument and not just a building. Here he was encouraged to explore new and innovative solutions and materials. The goal was longevity and no compromise on quality at any cost. During this time, he interacted with many specialists and experts from different fields. They achieved what Dr. Bhabha had set out to do. Create a monument for Atomic Energy in the form of India's first nuclear reactor.

Accounts from, Mr. Ashok Mehendale, attest to the enduring quality of the infrastructure, underscoring the lasting legacy of their monumental achievement. The AEET is now known as the Bhabha Atomic Research Center (BARC).

Following his stint at the Atomic Energy Establishment, Anant was presented with another opportunity to return to Chandigarh, as many urban development projects were being planned in Punjab. In 1966, when Punjab was divided into three states – Punjab, Haryana and Himachal Pradesh, he opted for Haryana. He was also sponsored by the government to pursue a specialized Master's in Engineering program in Calcutta.

He continued to display his mettle and gradually rose the ranks. The Chandigarh development project had given him unprecedented exposure into the world of urban planning, which would be his forte. He was a key player in the engineering leadership team for the development of Karnal, Rohtak, Gurgaon, Bhatinda, Panchkula, Panipat, Kurukshetra and Faridabad. Faridabad finally became their home town.

Some of the most notable contributions he made include the Haryana state government tourist resorts. His idea was to develop places near water bodies as resorts and recreational places which would not only serve the community, but also be a great source of revenue for the state government. Surajkund in Faridabad, known for the annual mela and Dabchick in Hodal are 2 such names. Another important contribution was the use of tubewells for water consumption. At that time the water level in these parts was high and population was much less than today. Along with his friends like Mr. Prabhavalkar and Mr. Mande, as well as Governor Gadgil in Punjab and his colleague Mr Agashe, he was a part of establishing the Maharashtra Mandal in Chandigarh and helped in the construction of the Maharashtra Mandal Building at that time. Mr Agashe was a music connoisseur and knew many respected singers and musicians. He helped in arranging shows of many greats like Pt. Bhimsen Joshi, enriching the cultural landscape of the Mandal in Chandigarh.

रिटायरमेंट आणि पुढील व्यवसाय

दोन वर्षांच्या एक्स्टेंशन नंतर ते 1984 मध्ये निवृत्त झाले. त्यावेळी ते हुडा मध्ये (HUDA - Haryana Urban Development Authority) चीफ इंजिनियर च्या पोस्टवर होते. आज पर्यंत त्यांना एक प्रामाणिक, मददगार, कष्टाळू आणि सच्चा माणूस म्हणून ओळखतात. लोकांचे ते लाडके 'मांडले साहब' झाले. ही खूप अभिमानाची गोष्ट आहे.

उत्तर भारतात कुटुंब आता स्थिरावले होते. मित्रपरिवार पण भरपूर होता. भरपूर माणसे जोडली होती. त्यांनी फरीदाबादला घर बांधले आणि तिथेच स्थायिक होण्याचे ठरवले. 1984 मध्ये आपल्या इंजिनियर झालेल्या मुलाबरोबर, म्हणजे निर्मल मेहेंदळे, यांच्याबरोबर त्यांनी स्वतःची अनंत कन्सल्टंटस अँड इंजिनिअर्स अशी कंपनी काढली. दोघांनी यशस्वीपणे मोठ्या नावाजलेल्या कंपन्यांकरता पाण्याचे अथवा सांडपाण्याचे काम केले (Water and Wastewater Treatment). यात केल्विनटर, वर्लपूल, पार्ले, हयात हॉटेल्स, एस्कॉर्टस, युनाइटेड ब्रुवारीस, हिरयाणा ब्रुवारीस, गुडयीअर, आयशर, श्री राम पिस्टन्स अँड रिंग्स, हुडा साठी टेक्सटाईल वेस्टवाटर ट्रीटमेंट आणि बऱ्याच नावांचा समावेश आहे. आज पण त्यांनी सुरू केलेले काम त्यांचा मुलगा पुढे नेत आहे. पर्यावरणाच्या क्षेत्रात ही कंपनी सचोटीने कार्य करत आहे.

Retirement and Entrepreneurship

He retired in 1984 as the first Chief Engineer of HUDA (Haryana Urban Development Authority). Throughout his career, he was a well-respected and upright officer, who was remembered in the department even long after his retirement.

By the time he retired, his family had found contentment and a sense of belonging in North India, particularly in Faridabad. Having established a fulfilling life and a vibrant social network, they decided to make Faridabad their 'forever home'.

After his retirement, he started his entrepreneurial journey with his son, Nirmal in 1984, founding Anant Consultants and Engineers. Together they completed prestigious water and wastewater treatment projects for companies like Kelvinator, Whirlpool, Parle, Hyatt Hotels, Escorts, United Breweries, Goodyear, Eicher, Sri Ram Pistons & Rings, Textile Wastewater Treatment for HUDA and many more. He was also retained by DLF, Ansals and several other reputed real estate developers as a consultant for guidance in urban planning. The company still stands tall today following his principles and vision and continues to be a name of repute in the world of environmental consulting.

प्रेमळ आजोबा - 'अबु'

आयुष्य सुंदर रित्या सुरू होते. मुलीचे लग्न आर्किटेक्ट श्री हेमंत मांडेंबरोबर झाले. अर्जुन आणि पूर्वा त्यांची दोन अपत्ये. निर्मल यांचे डॉ. सविता बरोबर लग्न झाले. नेहा आणि मोहित त्यांची दोन अपत्ये. नातवंडांसाठी ते त्यांचे लाडके 'अबु' होते. गोष्टी सांगणारे, त्यांच्याबरोबर आईस्क्रीम खाणारे, गणित शिकवणारे, प्रेम करणारे प्रिय आजोबा.

त्यांचे विचार इतके पुढारलेले होते की आश्चर्य वाटावे. स्त्री शिक्षण, स्त्री स्वातंत्र्य याबद्दल ते नेहमी सांगायचे.

7 नोव्हेंबर 2009 ला हार्ट अटॅक मुळे त्यांचे निधन झाले. त्यांच्या शेवटच्या यात्रेत श्रद्धांजली द्यायला लोकांची प्रचंड गर्दी झाली होती. इतकी की पोलिसांना बोलवून दुतर्फी यातायात सांभाळावी लागली. यावेळी बऱ्याच लोकांना त्यांच्या रिटायरमेंट चा दिवस आठवला जेव्हा डिपार्टमेंटच्या लोकांच्या डोळ्यात अश्रू होते. आयुष्याच्या रिटायरमेंटच्या वेळी देखील निरोप देताना लोकं आणि परिवाराला अश्रू अनावर झाले होते.

Abu - Loving Grandfather

As life moved on, his accolades increased and so did the family. He was blessed with four grandchildren – Arjun and Purva, son and daughter of Bharti and Hemant Mande and Neha and Mohit, daughter and son of Savita and Nirmal Mehendale. For them, he will always remain 'Abu'. A loving figure who told them stories from mythology, enjoyed ice cream and sweets with them, was an excellent maths teacher and was just the best grandfather ever!

His views were sometimes surprising, just because they were so way ahead of his times. From his views on women's education and empowerment to gender roles in marriage, his forward-thinking views defied the norms of his era.

We lost him on 7th November 2009 to a fatal heart attack. His impact on the people around him could be seen by the sheer number of people who turned up for his funeral. So much so that the police had to be called to manage traffic on the streets. Some people remembered the day of his retirement when everyone in his department had tears in their eyes. On this day, when he was retiring from life, people and his family were devastated.

ह्या संकलनाबद्दल

23 में 2024 स्वर्गीय अनंत नारायण मेहेंदळे यांची जन्मशताब्दी आहे. त्यांच्या स्मरणार्थ हे संकलन आपल्यापुढे मांडत आहोत. त्यांनी लहानपणी लिहिलेली रोजनिशी (Diary) मिळाली ती पण तुम्हाला वाचण्यास समोर ठेवत आहोत. ह्यातले लेखन त्यांच्या किशोरवयीन जीवनाची, त्यांच्या शिस्तीची आणि शिक्षणासाठी त्यांच्या समर्पणाची एक झलक आहे.

ह्या महत्त्वाच्या टप्प्यावर, आपण केवळ त्या माणसालाच आठवत नाही तर त्यांने अवतरलेल्या कालातीत मूल्यांचीही आठवण ठेवतो. आमची आशा आहे की हे संकलन प्रेरणेचे दीपस्तंभ म्हणून काम करेल, आणि ए.एन. मेहेंदळे ह्यांचा वारसा कायम राहील.

त्यांच्या शंभराव्या वाढिदवसानिमित्त परिवारातर्फे त्यांना ही आदरांजली.

About this Compilation

23rd May 2024 marks the birth centenary of late Shri A.N. Mehendale. On this occasion, we wanted to share something that would honour him. As luck would have it, an old diary, written in Marathi, was found in his cupboard, which was his journal from 1937 to 1941. The writings are a window into his life as a teenager, his discipline and his dedication to education.

In commemorating this milestone, we celebrate not only the man himself but also the timeless values he embodied. May this humble compilation serve as a beacon of inspiration, ensuring that the spirit of A.N. Mehendale continues to resonate and may his legacy live on.

This compilation is a small attempt to keep his legacy alive.

1/6/37

आज एक फलक दिला. तो चांगला आहे. उपस्थिती वही करावयास हवी होती. अभ्यास थोडा तरी करावयास पाहिजे होता. प्रेमळ पणाने बोलावयास पाहिजे होते.

A plaque was given today. It is good. Attendance should be recorded. Have to study at least a little. Should have talked more warmly.

2/6/37

आज तेलंगचा बौद्धिक वर्ग झाला. त्यांनी सांगितलेल्या गोष्टी -

संघात येण्यास उशीर झाल्यास पळत येणे. उत्तर हिंदुस्तानात आग पेटली आहे. तर आपण आपल्याकडे न पेटून देण्याची खबरदारी घेतली पाहिजे , तिकडची ही विझवली पाहिजे. शिक्षकाची आज्ञा ऐकणे. आपले जरी कोणी वाटत नसले (वाईटकृत्य तरी ते झेंडयास दिसते. काल शाळेत वादविवाद झाला. मला काय करावयाचे आहे ही बुदधी नको.

टीप: आगीचा संदर्भ कदाचित 1937 च्या सुमारास पंजाबमध्ये झालेल्या जातीय दंगलींशी आहे.

Today, Telang instructed the class. Here's what he said-

You should come running if you are late to class. There is a fire burning in North India. So we should take care that it does not happen in our region, and instead try to extinguish the fire there. We should listen to our teachers. Even if you feel no one thinks about you, your bad deeds are being seen by the flag. There was an argument at school yesterday. I don't want opinions on what I should do.

Note: The fire possibly refers to the communal riots happening in Punjab around 1937.

3/6/37

आज तिसरा दिवस,आज शाळेत बौ, वादविवाद झाला,यात विशेष असे काही झाले नाही, आणि संघातही विशेष काही झाले नाही.

टीपः येथे संघ म्हणजे राष्ट्र सेवा दल (RSD) ही स्वयंसेवक संघटना, स्वातंत्र्य चळवळीत सिक्रय होती.

Today is the third day. Today at school, there was an argument, nothing special happened, and nothing special happened in the sangh either.

Note: Sangh here refers to Rashtra Seva Dal (RSD) which was a volunteer organization, active in the independence movement.

लग्गाचा दिवस (21 फेब्रुवारी 1951) Wedding Day (21 Feb 1951)

दाते वाडी येथे नवविवाहित Newly weds at Date Wadi

4/6/37

आज चवथा दिवस, आज आपली १९ वी बैठक होती. ह्याच्या पुढे बैठक नाही म्हणून मला फार वाईट वाटले तसेच इतरांनाही. आज आपण भाषांतर शिकावयास सुरुवात केली. आज आम्हाला तेलंगणी (हे मुंबईचे स्वयंसेवक होत.) गट नायकांनी काय करावयास हवे ह्या विषयी माहिती सांगितली. आज गणेश चतुर्थी आज प्रत्येकाच्या घरी गणपती बसले.

Today is the fourth day, and it was our 19th meeting. I was very sad and so were others that there was no meeting after this one. Today we started learning translation. We were informed by Telang (the volunteer from Mumbai) about what heroes should do. It is Ganesh Chaturthi today and Ganesha has come to everyone's house.

6/6/37

काल दैनंदिनी लिहावयास विसरलो. आज विशेष काही झाले नाही.

I forgot to write the diary yesterday. Nothing special happened today.

7/6/37

आज संघात गेलो नाही. कारण पोट दुखत होते. आज रात्री नाना पुण्याहून आले. उद्या आपल्या घरचा गणपती जाणार आहे.

I did not go to the Sangh today. Because my stomach was hurting. Tonight Nana came from Pune. Ganesha will go from the house tomorrow. (Ganpati Visarjan)

12/9/37

आज मुंबईचे स्वयंसेवक तेलंग परत गेले. आज आपण फेऱ्या मारल्या नाहीत. आज आपल्या इथला गणपती गेला.

Today the volunteer from Mumbai, Telang, went back. We did not do rounds. Today Lord Ganesha also left (Ganpati Visarjan).

21/9/37

सर्वात मोठी चूक म्हणजे ९ दिवसात दैनंदिनी लिहिली नाही. आज वर्गात विद्यार्थी व राजकारणे या विषयावर चर्चा झाली निर्णय काही झाला नाही. आज शाळा सकाळची होती. आज दुपारी आमच्या शाळेचा व नॉर्थ कोट हायरकुलचा सामना होता. (क्रिकेटचा) ह्यात आमचा पराभव झाला The biggest mistake was not writing the diary in 9 days. Today, there was a discussion about students and politics in class, but nothing was decided. The school was in the morning today. This afternoon there was a match between our school and North Court High School (cricket). Our team was defeated.

22/9/37

आज शाळा सकाळची होती. दुपारी सामना होता. त्यात आमच्या शाळेचा नॉर्थ कोट हायस्कूलने पराभव केला. आज नाना पंढरपूरहून आले. दुपारी १२ वाजता.

आज आपण अभ्यासाचे वेळापत्रक तयार केले व त्याप्रमाणे उद्यापासून अभ्यास करावयाचे ठरवले. आज आपण आपला गट प्रथम बसवून घेतला.

We had school in the morning today. There was a match in the afternoon. In that, our school was defeated by North Court High School. Today Nana came from Pandharpur, at noon.

Today we prepared the study schedule and decided to study from tomorrow. The first thing we did was decide to make our group.

23/9/37

आज विशेष असे काही झाले नाही . आज एक भंडारे नावाचे वाईचे स्वयंसेवक आले होते. आज आपण दैनंदिनी वेळेवेर लिहिली नाही. आज दोन तीन ठिकाणी विजा पडल्या.

Nothing special happened today. Today a volunteer called Bhandare came from Wai. I did not write the diary on time. Lightning struck two or three places today.

24/9/37

आज आमच्या शाळेतील इयत्ता 4 थी अ चे विहंगम नावाचे मासिक निघाले. आज सकाळी चंदा नाशिकहून आला. आज रात्री पुष्कळ पाऊस पडला. आज आपण गटनायकाच्या बैठकीस उपस्थित राहिलो नाही.

Today a magazine called Vihangam was released for class 4th A in school. Chanda came from Nashik this morning. It rained a lot tonight. I did not attend the group leader meeting.

25/9/37

आज आमच्या शाळेचा व जैन पाठशाळेचा सामना होता. त्यात आम्ही जैन पाठशाळेचा पराभव केला. आज रात्री पाऊस पृष्कळ पडला. हल्ली रोज रात्री पाऊस पडतो.

Today there was a match between our school and Jain school. In that, we defeated the Jain school. It rained a lot tonight. Now it rains every night.

26/9/37

आज मी परीक्षा होती त्यास गेलो नाही. आज सुद्धा पाऊस पडला. आज बैठक कोठे आहे हे न कळल्यामुळे बैठकीस गेलो नाही. आज रात्री तेजस्वी तारा हा आंग्ल चित्रपट पाहावयास गेलो होतो. बोलपटात पुष्कळच नाविन्य होते. नेहमी सारखा नुसत्या मारामारीचा चित्रपट नव्हता. साधारणत: बोलपट लहानमुलांस भितीप्रद वाटणारा होता.

टीप: हा चित्रपट बहुधा १९३७ च्या हॉलिवूड चित्रपटाच्या डब केलेल्या मराठी आवृत्तीशी संबंधित आहे – 'अ स्टार इज बॉर्न'.

I didn't go to the exam today. It rained today too. I didn't go to the meeting today because I didn't know where it was. Tonight, I went to watch the English movie Tejaswi Tara. There was a lot of innovation in the dialogue. It wasn't just a fight movie as always. In general, the talk was frightening for children.

Note: The movie probably refers to the dubbed Marathi version of the 1937 Hollywood movie – 'A Star is Born'.

27/9/37

आज आपल्या शाखेवर कुलकर्णी नावाचे स्वयंसेवक (बार्शीचे) आले होते. आज मी कविता पाठ केली नाही. अजून विशेष काही नाही.

Today a volunteer named Kulkarni (from Barshi) came to our branch. I didn't recite the poem today. Nothing else special happened.

28/9/37

आज दुपारी आमच्या शाळेचा लहान संघ व नॉर्थ कोट शाळेचा लहान संघ यात सामना होता. (क्रिकेट) त्यात आमच्या शाळेचा पराभव झाला.

आज पार्क मैदानापाशी एक द्चाकी व अश्वाहीनस्थ यांचा अपघात झाला. कोणास द्खापत झाली नाही.

This afternoon there was a match between our school's small team and North Court School's small team. (cricket) Our school lost in it.

Today, a two-wheeler and a horse-drawn carriage met with an accident near the park grounds. No one was hurt.

30/9/37

आज प्रो. शेवदार यांना फुले करून दाखविली. आज महिन्याचा शेवटचा दिवस असल्यामुळे शाळेस सुट्टी होती. (दूपारी). आज गट बसवून घेता आला नाही.

Today I made flowers and showed them to Prof. Shevdar. Today was the last day of the month so the school had a holiday (in the afternoon). The group could not meet today.

1/10/37

28-9-37 पासून मी नमस्कार घालावयास सुरुवात केली. त्या दिवशी 25 घातले व ते वाढवत वाढवत आज 30 केले.

टीप: ए.एन. मेहेंदळे हे योग आणि प्राणायामात निपुण होते. ते आयुष्यभर सकाळी चालणे, योगासने आणि प्राणायाम करण्याच्या त्यांच्या नियमांबद्दल अत्यंत शिस्तबद्ध होते.

From 28-9-37 I started doing Surya Namaskar. I did 25 that day and increased it to 30 today.

Note: A.N. Mehendale was proficient in yoga and pranayama. He was also extremely disciplined about his morning regime of walk, yoga and pranayama throughout his life.

2/10/37

आज नमस्कार सुरू करून 4 था दिवस , आज 35 नमस्कार घातले. आज पाऊस पुष्कळ पडला. इतकाकी संबंध रस्ते पाण्यानी भरून गेले होते.

आज मावशी, गजानन व बाबा पंढरपुरास परत गेले. आज प्रथमोपचाराचा वर्ग पावसामुळे झाला नाही. आज आपण उशिरा गेलो.

It is the 4th day of Surya Namaskar. I did 35 Namaskars today. It rained a lot. So much so that the roads were filled with water.

Today Aunty (Mavshi), Gajanan and Baba went back to Pandharpur. The first aid class was not held due to rain. Today I went late.

3/10/37

आज लष्करी शिक्षण पावसात झाले. आज उशिरा उठलो. आज उगीचच्या उगीच मी नारायण च्या अंगावर पाणी उडवले त्याला राग आला असेल. आज साहित्य संमेलनाचा दूसरा दिवस.

Today the drill training took place in the rain. Woke up late today. I threw water on Narayan's body today, he must have felt angry. Today is the second day of Sahitya Sammelan (Literary Fest).

4/10/37

आज साहित्य संमेलनाचा तिसरा दिवस.

आज सत्यवादी कर्त पाटील यांना थैली अर्पण केली. आज महिला परिषद होती.

आज पाऊस पुष्कळ पडला (जवळ जवळ सबंध दिवस) . आज लाठीतील चौरंग खोचमार व प्रहार हे तीन हे सगळे शिकवले

Today is the third day of Sahitya Sammelan.

Today Satyawadi Patil was offered a bag. Today was the women's conference. It rained a lot today (almost all day). We were taught all three of Lathi Chowrang, Khochmar and Prahar.

5/10/37

आज विशेष काही झाले नाही.

Nothing notable happened today.

6/10/37

आज मी दोन निबंध लिहिले. आज ५० नमस्कार घातले. आज माधव व उद्भव यांच्या ताब्यात भांडार दिले.

I wrote two essays today and did 50 Surya Namaskars. Today, I handed over the warehouse to Madhav and Uddhav.

7/10/37

आज नमस्कार वाढवले नाहीत. आज गटनायकांची बैठक शाखा सुटल्यावर होती.

Today Namaskar is not extended. Today, the meeting of group leaders was held after the regular branch activities.

8/10/37

आज माइया शाळेचे इन्स्पेक्शन होते. रामब्रह्म व रेगे हे इन्स्पेक्टर होते. आज मी दक्ष व आराम मध्ये इकडे तिकडे पाहत होतो. आज पुष्कळच स्वयंसेवक उशीरा आले. आजची संख्या १३० होती. आज स्वयंसेवकाची वर्तवणुक या विषयावर मी व फडकेंनी सांगितले.त्यात रोज वेळेवर यावयास हवे हे सांगितले.

Today was the school inspection. Ram Brahm and Rege were the inspectors. Today I was looking around during the drill (stand at east, attention). Many volunteers came late today. Today's count was 130. Today, Phadke and I talked about the behaviour of volunteers. We told them that they should come on time every day.

9/10/37

आज गटनायकांच्या बैठकीच्या वेळी फारच थोडे गटनायक उपस्थित होते त्यामुळे गटाधिकार जास्त विशेष काही सांगता आले नाही.

Today during the meeting of the group leaders very few members were present so nothing special could be said.

10/10/37

आज पासून आमची बैठक समाप्त झाली. आज मी दोन गंजी फ्रॉक्स घेतले किंमत ११ रुपये झाली. Today was the last meeting. I bought two vests costing Rs.11 today.

11/10/37

आज आमच्या शाळेला इन्स्पेक्शन बद्दल सुट्टी होती. आपला हसऱ्या चा कार्यक्रम १७ तारखेस आहे. असे राम वापीकरनी सांगितले.

Today our school was closed due to an inspection. Ram Vapikar informed me that Hasra's program is on the 17th.

12/11/37

आज एक महिन्यांनी दैनंदिनी लिहीत आहे. ता. १३-१०-३७ मी सोलापुराहून पुण्यास आलो. ता.१४-१०-३७ ला दसरा होता.

ता.१५-१०-३७ ला एक स्वयंसेवक रस्त्यात भेटले. त्यांचे नाव सापन्नेकर त्यांनीं शिवाजी मंदिरात शाखा असल्याचं सांगितले. ता. १६-१०-३७

मी शिवाजी मंदिर शाखेत जाऊ लागलो. त्यानंतर मधे काका,बाबा पाठक वगेरे येऊन गेले.

ता.२९-१०-३७ ला नाना शिरपुरला गेले.

ता. ७-११-३७

ला मी पहिल्या जनरल परेडला

प्रंदरे बागेत गेलो. ता.९-११-३७ ला मावशी मोरगावला गेल्या.

ता.१०-११-३७ ला राजा काकाचे कॉलेज

Today I am writing a diary after one month.

13-10-37 - I came to Pune from Solapura.

14-10-37 - It was Dussehra

15-10-37 - Met a volunteer on my way. His name is Sapatnekar and he said that there is a branch in Shivaji Temple.

16-10-37 -I started going to the Shivaji Mandir branch. After that, kaka, baba, Pathak and others visited home.

29-10-37 - Nana went to Shirpur

7-11-37 – I to the first general parade.

9-11-37 - I went to Purandare Bagh. Aunt (Mavshi) went to Morgaon.

10-11-37 – Went to Raja kaka's college

12/11/37

आज आनंदी वहिनी येणार होत्या पण आल्या नाहीत.

Anandi vahini (sister-in-law) was supposed to come today but she didn't.

29/2/38

आज दुपारच्या चहाच्या वेळी एक अक्षम्य अपराध माझ्या हातून घडला. मला चहाची कपबशी विसळून आणावयास सांगितली असता मी ती विसळली व कपात पाणी भरून कपावर बशी ठेवून तो उलटा केला व नंतर रमा वहिनींनी तो उघडला त्यावेळी त्यातील पाणी सांडले. अशा रीतीने मी त्यांची चेष्टा करून एक अक्षम्य अपराध केला.

टीप: कुटुंबातील प्रत्येकजण त्यांच्या आईला प्रेमाने 'रमा वहिनी'म्हणत. घरातील सगळ्यात मोठी सून असल्याने संयुक्त कुटुंबात त्यांच्या खूप आदर होता. त्या शिस्तप्रिय म्हणून ओळखल्या जात असत. An unforgivable offense was committed by me at afternoon tea today. When I was asked to clean and bring a tea cup and saucer. I cleaned it and filled the cup with water and placed the saucer on the cup and turned it upside down. When Rama vahini opened it, the water spilled out. Thus, I committed an unforgivable offense by playing a trick on her,

Note: Everyone in the family fondly called his mother 'Rama Vahini'. She shouldered a lot of the household responsibilities, being the oldest daughter-in-law in the house and commanded a lot of respect in the joint family. She was known to be a disciplinarian.

2/5/1938

मंबर्ड

आज संध्याकाळी मी काकांच्या बरोबर फिरावयास गेलो होतो परत येताना मेट्रो सिनेमा जवळ ट्रकचा धक्का लागला. (अदमासे ६ वाजता) व खोक पडली.

This evening, I went for a walk with my uncle. On our way back, a truck bumped into me near Metro cinema around 6 pm and I got hurt on the head.

10/11/1938

२०-१०-३८ पासून बंद असलेली शाळा आज सुरू झाली. आज पासून मी चष्मा वापरावयास सुरुवात केली. उजव्याचा -१० व डाव्याचा-१.५ हे नंबर आहेत.

टीप: उजव्या डोळ्याचा नंबर असामान्यपणे जास्त आहे कारण गिली दांडा खेळताना त्यांचा डोळ्याला दृखापत झाली होती. त्यामुळे त्यांचा एका डोळ्यातील दृष्टीवर कायमचा परिणाम झाला.

Our school which was closed since 20-10-38 started today. I started using glasses today. Right-10 and left-1.5 are the numbers.

Note: The number for the right eye is unusually high because he had an eye injury while playing Gilli Danda. This affected his vision in one eye permanently.

8/3/1939

आज आमच्या सर्वाच्या आवडत्या सितावहिनी क्षयामुळे रात्री ८ वाजून ५ मिनिटांनी आपल्या लहान मुलीला मागे ठेवून गेल्या. मला पुष्कळ वाईट वाटले. पण डोळ्यास पाणी आले नाही. कारण काही सांगता येत नाही. Today our favourite Sita Vahini passed away at 8:50 PM due to tuberculosis, leaving her baby girl behind. I felt very sad. But I don't know why there were no tears in my eyes.

1/5/1939

मला अजून सुद्धा सितावहिनींची आठवण होते. माझी शाळा उन्हाळ्याच्या सुट्टीकरिता ता.१९ एप्रिलला बंद झाली. मी परिक्षा झाल्यापासून रोज हनुमान टेकडीवर फिरावयास जातो पण आज माझा भालूकाकांनी मी R.S.S मध्ये जातो असा संशय घेतल्यामुळे फार वाईट वाटले. असो मी काही जात नाही तेव्हा मी आणखी काही वाईट वाटून घ्यावयाचे नाही असा निश्चय केला आहे.

I still miss Sita vahini. My school closed for summer vacation on 19th April. I have been going for a walk on Hanuman tekdi (hill) every day since my exam but today I felt very sad because my uncle suspected that I am going to R.S.S. Anyway, I'm determined not to feel bad anymore when I'm not going there.

13/5/1939

आज आम्ही सर्व जण राजाकाकाच्या लग्नानिमित्त अलिबागला आलो. गाव समुद्रकाठी असून बरा आहे. जवळच किल्ला आहे.

Today we all came to Alibaug for Rajakaka's wedding. The village is on the beach and is fine. There is a fort nearby.

14/5/1939

आज राजाकाकांचे लग्न लिमयेवकीलांची मुलगी भिमाबई हिच्याशी झाले. आजचा दिवस गर्दीतच गेला. नव्या काकुंचे नाव सुशीला असे ठेवण्यात आले.

टीप: अबूला राजा काकांचा खूप आदर होता. ते त्यांच्यासाठी वडीलांसारखेच होते ज्यांच्या त्यांच्ये आणि कुटुंबातील इतर मुलांच्या शिक्षणाचे समर्थन केले.

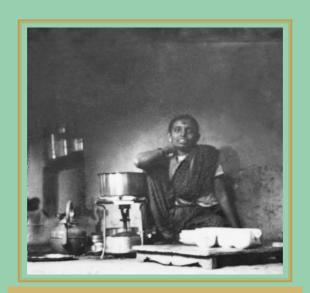
Today, Rajakaka got married to Bhimabai, daughter of advocate Limaye. Today was a busy day. The new aunt was named Sushila.

Note: Abu had great respect for Raja Kaka. He saw him as a father figure who supported his education and that of other kids in the family. At that time, it was common to change the name of the new bride as she accepted her new identity in the family.

नाना - नारायण मेहेंदळे, ए.एन. मेहेंदळे यांचे वडील (1902 - 1955) Nana - Narayan Mehendale, A.N. Mehendale's father (1902-1955)

रमा वहिनी ए.एन. मेहेंदळे यांच्या आई (1910-1985) Rama Vahini A.N. Mehendale's mother (1910-1985)

18/5/1939

आज मी अलिबाग हून परत आलो. मला आज मोटारचा फार त्रास झाला. Today I returned from Alibaug. The travel caused me a lot of trouble.

2/6/1939

काल शाळा सुरू झाली. एकंदरीत मास्तर चांगले मिळाले नाहीत. बाके वगैरे रंधून पॉलिश वगैरे केलेली दिसली. गुरूचे नांव अजून पैशाच्या अभावी घातले गेले नाही. एकंदरीत उन्हाळ्याची सुट्टी बरी गेली.१-१६ तारखेपर्यंत कागदाच्या निरनिराळ्या वस्तू करावयास शिकलो. सुतार काम फारसे शिकावयास मिळाले नाही.

School started yesterday. Overall the teachers are not good. Benches etc. seem to be sanded and polished. Guru's name has not yet been added due to lack of money. Overall the summer vacation was good. From 1st to 16th I learned to make various paper products (origami). Did not get to learn much carpentry.

26/1/1940

आज स्वातंत्र्यदिन आहे. आज संध्याकाळी सहा वाजता प्रतिज्ञेतील जो भाग मला घ्यावासा वाटला तो मी घेतला. तू असा इतर देशांप्रमाणे हिंदुस्थान ला स्वातंत्र्य मिळणे, केलेल्या श्रमाचा मोबदला व विकास होण्याची संधी मिळण्यासाठी आवश्यक अशा वस्तूंचा लाभ होणे हा हिंदी जनतेचा कधीही हिरावून न घेता येण्याजोका हक्क आहे असा आमचा विश्वास आहे. जनतेचे हे हक्क जर कोणी राज्यकर्ते हिरावून घेत असतील अगर जनतेवर जुलूम करीत असतील तर अशा राज्यकर्त्यांत बदल करण्याचा अगर त्यांना काढून टाकण्याचा ही हक्क जनतेचा आहे असा आमचा विश्वास आहे. हिंदुस्थानातील ब्रिटिश सरकारने हिंदी जनतेचे स्वातंत्र्य हिरावून घेतले आहे. एवढेच नव्हे तर जनतेची पिळवणूक चालू ठेवून त्यावर आपले आसन स्थिर केले आहे व हिंदुस्थानचा आर्थिक, राजकीय, सांस्कृतिक व अध्यात्मिक दृष्ट्या नाश केला आहे. म्हणून आम्हाला असे वाटते की हिंदुस्थानने ब्रिटिशांशी आपला संबंध तोडून टाकला पाहिजे म्हणजे पूर्ण स्वराज्य म्हणजेच संपूर्ण स्वातंत्र्य प्राप्त करून घेतले पाहिजे.

सात लक्ष खेड्यांचा उद्घार करण्यासाठी व जनतेचे दारिदृय नाहीसे करण्यासाठी शक्यतोवर ग्रामीण उद्योगधंध्यांमधून तयार झालेला माल वापरू व इतरांचे मन वळविण्याचा प्रयत्न करु.

टीप: भारतीय राष्ट्रीय काँग्रेसने २६ जानेवारी १९३० रोजी ब्रिटिश राजवटीच्या वर्चस्वाचा दर्जा देण्याच्या प्रस्तावाला विरोध करत "पूर्ण स्वराज" (संपूर्ण स्वराज्य) ची घोषणा केली तेव्हाच्या ऐतिहासिक क्षणाचे स्मरण करण्यासाठी २६ जानेवारी हा दिवस भारतासाठी प्रजासत्ताक दिन म्हणून निवडण्यात आला. ही तारीख भारतीय स्वातंत्र्यलढ्यात महत्त्वपूर्ण होती आणि ब्रिटिश राजवटीपासून पूर्ण स्वातंत्र्याच्या अंतिम टप्प्याची सुरुवात होती. 26 नोव्हेंबर 1949 रोजी संविधान सभेने भारताची राज्यघटना स्वीकारली तेव्हा 26 जानेवारी 1950 रोजी पूर्णा स्वराजच्या पूर्वीच्या प्रतिज्ञाचा सन्मान करून ती अंमलात येण्यासाठी निवडण्यात आली.

Today is Independence Day. At six o'clock in the evening, I took part in the pledge, where I accepted the parts of the pledge that I found useful.

We believe that like other countries got their freedom, efforts need to be taken for India's freedom to get the opportunity for development, which is the right of the Indian people that can never be taken away. We believe that if any rulers are taking away these rights of the people or oppressing the people, then the people have the right to change or remove such rulers. The British government in India has taken away the freedom of the Indian people. Not only this, but they have also established their seat on the people by continuing to exploit them and destroyed India economically, politically, culturally and spiritually. So we feel that India should sever its ties with the British and gain complete independence.

To save seven lakh villages and eliminate the poverty of the people, we will try to convince others to use the goods produced by rural industries as much as possible. Note: January 26 was chosen as Republic Day for India to commemorate the historic moment when the Indian National Congress proclaimed "Poorna Swaraj" (complete self-rule) on January 26, 1930, opposing the British regime's offer of Dominion status. This date was significant in the Indian freedom struggle and marked the beginning of the final phase towards complete independence from British rule. When India's Constitution was adopted by the Constituent Assembly on November 26, 1949, January 26, 1950, was chosen for it to come into effect, honouring the earlier pledge of Poorna Swaraj

15/2/1940

आजचा सबंध दिवस फार वाईट गेला. सकाळी १० च्या सुमारास काल वल्ली बाळंतीण झाली. तिची मुलगी गेल्याचे कळले, शाळेतून परत येताना नाकीलाला रस्त्यात चक्कर आली. तो जवळच्या पुलावर आदळला. त्याला भगलीच्या घरी पोचवून घरी आलो तो आत्याबाईचा नातू गेल्याचे कळले त्याचे दुःख थोडे कमी होते तोच ८ वाजता डॉ. रहाळकर की ज्यांच्या सहवासात फक्त दोन दिवस राहूनच फार आदर वाटत होतं ते मंगळवारी रात्री गेले असे कळले. अशा एकामागून एक वाईट गोष्टी होत आहेत व दुःख फार आहे. पण ते व्यक्त तर करता येत नाही.

Today was a very bad day. Valli gave birth yesterday around 10 am. I came to know that her daughter passed away. Nakila felt dizzy on the road while returning from school. He crashed into a nearby bridge. After dropping him to Bhagli's house, I came home and learnt that Atyabai's grandson had passed away. I learnt that Dr. Rahalkar, in whose company I only spent 2 days, but for whom I had immense respect, also passed away on Tuesday night. Bad things are happening one after the other and there is a lot of suffering. But it cannot be expressed.

राजा काका ए.एन. मेहेंदळे यांचे काका (1911-1975) Raja kaka A.N. Mehendale's uncle (1911-1975)

कुटुंबासह पुण्यात (~1954) During a visit to Pune with family (~1954)

आई-वडील आणि मुलीसोबत (भारती) चंदीगडमध्ये (~1954) With parents and daughter (Bharti) in Chandigarh (~1954)

15/7/1940

आज घराचे दोन भाग पडले व आम्ही जानोरीकरांच्या वाड्यात राहावयास आलो. सकाळपासून कसेसेच वाटत होते. पण संध्याकाळी घरातून बाहेर पडताना फार वाईट वाटले. सर्वांनाच वाईट वाटत होते.पण काकांना विशेष वाईट वाटत असलेले दिसले. त्यांना निरोप घेण्यासाठी सुद्धा बोलवेना. रात्री मला झोप सुद्धा आली नाही. मागेच या गोष्टी व्हायच्या पण त्या इतक्या उशीरा झाल्या पण परिचय वाढल्याने फार वाईट वाटले.

टीप: आर्थिक अडचणींमुळे आणि कौटुंबिक तणावामुळे कुटुंबाला त्यांचे संयुक्त घर 34 नारायण पेठ सोडावे लागले. कुटुंब विभागले गेले. राजा काका आणि नाना (नारायण मेहेंदळे)यांचे कुटुंब अखेरीस 1940 मध्ये दाते वाडीत राहायला गेले.

Today the house was divided into two parts and we came to live in Janorikar's house (wada). I was feeling uneasy since morning. But in the evening I felt very sad when leaving the house. Everyone was feeling sad. But uncle seemed to be feeling especially sad. I couldn't even talk to him to say goodbye. I didn't even sleep at night. These things could have happened in the past but they happened so late when we were all so familiar with each other, so it hurts more.

Note: The family had to leave their joint home 3% Narayan Peth due to financial troubles and ensuing familial tensions. The family was divided. Raja Kaka and Nana's (Narayan Mehendale's) family eventually moved into Date Wadi in %%.

23/5/1940

आज शकुताईचे लग्न होते. जिकडे तिकडे आनंद दिसत होता. पण ती सासरी जायच्या वेळी दुःखमिश्रित आनंद झाला. दुःख अशासाठी की आता आपण तिला अंतरणार व सुख अशा साठी की तिला चांगला पती मिळाला.

It was Shakutai's wedding today. There was happiness everywhere. But when she left for her in-law's house, there was joy mixed with sadness. Sad because now we will be far from her and happy because she got a good husband.

7/6/1940

आज घराची तारीख होती. पण घर रानड्यांच्या ताब्यांत सहा महिन्यांनी द्यावे किंवा तोपर्यंत पैसे भरावे अशी आपापसात तडजोड केल्यांने तारीख वैगेरेची भानगडच मिटली. आज इतके दिवस पर्यंत चाललेले कोर्टातील भांडण संपले. पण मला अजून समजत नाही की यांना कर्ज का काढावे लागले. टीप: कुटुंबाने जवळपास रु. 2.75 लाख काही नफा कमावण्याच्या आशेने एका चित्रपट निर्मिती कंपनीत गुंतवले. ही एक चुकीची गुंतवणूक असल्याचे निष्पन्न झाले आणि कुटुंबाने त्यांच्या आयुष्यातील सर्व बचत गमावली. शेवटी, त्यावेळी आर्थिक व्यवस्था करण्यासाठी त्यांना त्यांचे घर गहाण ठेवावे लागले.

Today was the court date for the house. But a compromise between the family and Mr. Ranade was made that the house should be handed over to him after six months or the money should be paid by then. So there was no question of the court (out-of-court settlement). Today, the legal battle that lasted for so long ended. But I still don't understand why they had to take out the loan.

Note: The family invested close to Rs. 2.75 lakhs in a film production company hoping to make some profit. It turned out to be a bad investment and the family lost all of their life savings. Ultimately, they had to mortgage their house to manage finances at that time.

7/2/1941

आज मोहरमची सुट्टी आहे. मी सकाळी अंघोळ इत्यादी झाल्यावर कुमरकडे गेलो होतो. तेथे खो-खो च्या कपड्याविषयी बोलणे झाले. इतर शिक्षकांना रागवण्याचे कारण काय तेच समजत नाही. तेथून मी कप आणण्यास गेलो असता दिनू भेटला. त्याच्याकडे कप आणल्यावर अर्धा पाऊण तास बसून गप्पा मारल्या. संध्याकाळी बंधन ला गेलो.त्याचे कथानक थोडक्यात असे:

एका खेडेगावातील शाळेवर एक नवीन हेडमास्तर येतात. ते लवकरच मुलांचे आवडते होतात. त्या गावच्या जिमनदाराच्या मुलीस ते आवडत नाहीत. पण त्यांची गाठ पडल्यावर दोघांचे प्रेम बसते. जिमनदाराच्या मनात त्याचा मित्र गोकुळदाच्या मुलास मुलगी द्यावयाची असते. पण तो (सुरेश) शीलाने चांगला नसतो. तो शाळामास्तराची मुलगी गौरी हिच्यावर अत्याचार करतो. पण त्याच वेळी तिथे बीना ला भेटावयास आलेल्या हेडमास्तरवर आळ घेतो. तो निर्दोष असल्याचे सांगतो. पण तेथे येण्याचे कारण सांगण्याचे नाकारतो. पुढे गौरी शुध्दीवर आल्यावर खरा प्रकार उघडकीस येतो व सुरेश ला अटक होऊन हेडमास्तर व बीना यांचे लग्न होते.

या बोलपटातून कित्येक गोष्टी शिकण्यासारख्या आहेत. हेडमास्तरसारखा माणूस आपल्या वागणुकीने सर्वांस प्रिय होतो. तो स्वार्थ त्यागासही तयार असतो. त्याला वचनपूर्तताही करावीशी वाटते. माणसाची वागणूक निष्पाप असल्यावर त्याला कोणासही भिण्याचे कारण नाहीं: प्रत्यक्ष संबंध आल्याशिवाय कोणाविषयीही वाईट किंवा चांगले मत बनवू नये. स्वतःचे काम करण्याची तयारी असावी. आजपासून रोज डायरी लिहावयाचे ठरवले आहे.

It was a holiday on account of Muharram today. I went to Kumar's place after taking a bath etc in the morning. There was talk about Kho-Kho uniforms. We don't understand why other teachers are angry. When I went to fetch the cup, I met Dinu. After bringing the cup to his house, we sat and chatted for half an hour. Went to watch a play 'Bandhan' in the evening. Briefly, its plot was: A new headmaster arrives at a village school. He soon becomes the children's favourites. The village landlord's daughter does not like him. But when they meet, both of them fall in love. The landlord wants to marry the daughter off to his friend Gokulda's son. But he (Suresh) is not of good character.

He abuses the schoolmaster's daughter Gauri. But at the same time, the headmaster comes to meet Bina there. He says he is innocent. But he refuses to tell the reason for coming there. Later, when Gauri regains consciousness, the real situation is revealed and Suresh is arrested and Headmaster and Beena get married.

There are many things to learn from this story. A man like the headmaster endears himself to all by his conduct. He is ready to sacrifice selflessly. He always wants to fulfill his promises. When a man's behaviour is innocent, he has no reason to fear anyone. One should not form a good or bad opinion about anyone unless they have a direct experience. Be prepared to do your own work. I have decided to write the diary every day from today.

8/2/1941

आज वेळापत्रकाप्रमाणे अभ्यास केला नाही तर परीक्षेची तयारी करावयास लागलो. बाकी काही नाही. I did not study as per the schedule today, but I started preparing for the exam. Nothing else.

9/2/1941

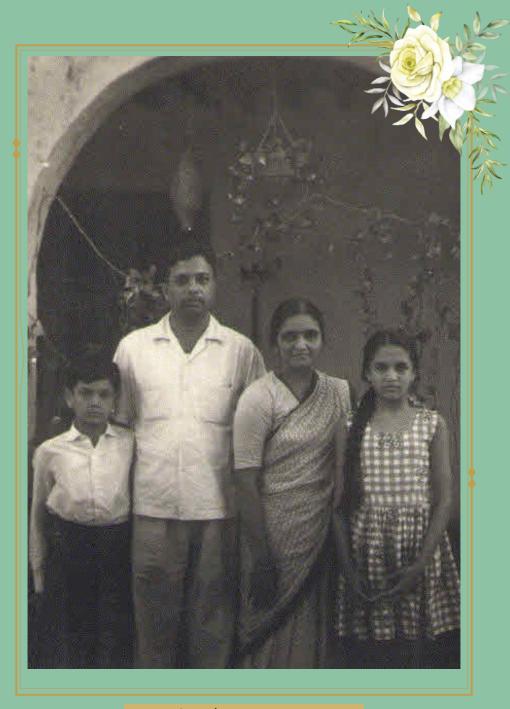
आजसुद्धा उद्याच्या परीक्षेचा अभ्यास केला. आज ताई व नमुताई आल्या होत्या. ताईला मधूच्या मुंजीतील अव्यवस्था दाखवून दिली.

Today also I studied for tomorrow's exam. Tai and Namutai had come today. I told Tai about the the disorder in Madhu's munj ceremony.

10/2/1941

आज इंग्लिशची परिक्षा होती. पेपर फारच सोपा काढण्यात आला होता. दुपारी २ वाजता S.N . फाटकांचे जगाचे स्वाभाविक विभाग यावर भाषण झाले. भाषण संपल्यावर परत येत असता पटवर्धनला टाळून गेलो कारण मागे मी त्याला नमस्कार करूनही त्याने केला नव्हता. त्याला काय वाटले असेल काही सांगवत नाही. आज संध्याकाळी खूप लांब फिरावयास गेलो होतो. शेवटी शेवटी अगदी कंटाळा आला आज लवकर झोपलो. उद्यापासून वेळापत्रकाप्रमाणे अभ्यास करावयाचा आहे असे ठरवले आहे.

We had the English exam today. The paper was very easy. At 2 pm there was a speech by S.N. Phatak on the natural division of the world. While coming back after the speech, I avoided Patwardhan because even though I greeted him from behind, he did not reciprocate. Who knows what he must have thought? Went for a long walk this evening. In the end, I was very tired and went to bed early today. I have decided to study as per the schedule from tomorrow.

कर्नालमध्ये कुटुंबासह (~1964) With family in Karnal (~1964)

11/2/1941

आज वेळापत्रकाप्रमाणे गणित व भूगोलाचा अभ्यास झाला नाही. दुपारी वहिनी व नली पुष्पी आल्या होत्या. रात्री बऱ्याच वेळा पडलेले आवाजाचे स्वप्न पडले व नंतर झोप लागली नाही. मांजराचे ओरडणे ही रात्रभर चालूच होते. उद्यापासून नमस्कार घालण्याचा विचार आहे.

टीप: त्यांने डायरीमध्ये अनेक वेळा येणा-या आवाजाचे स्वप्नाचा उल्लेख केला आहे, ज्याचा त्यांच्यावर होणारा महत्त्वपूर्ण परिणाम दर्शवतो. आम्हाला या स्वप्नाबद्दल अधिक माहिती मिळू शकली नसली, तरी काहीवेळा ते त्याच्यासाठी त्रासदायक स्वप्न होते असे समझते.

I did not study Mathematics and Geography as per the schedule today. In the afternoon Vahini (sister-in-law) and Nali Pushpi had come. I had the recurring dream of sound at night again today and then I couldn't sleep. The cat's screams continued throughout the night. I am thinking of starting Surya Namaskars from tomorrow. Note: The recurring dream of hearing strange sounds is frequently noted in the diary, indicating its significant impact on him. Though we weren't able to know more about this dream, it was a disturbing dream for him sometimes affecting him physically as well.

12/2/1941

आज डॉक्टरांकडे जावे लागल्याने गणिताचा अभ्यास राहून गेला. नमस्कार घालण्यास उशीर झाल्याने आज सुरुवात केली नाही. उद्या करू. रात्री शांताराम ने पेपर्स मागितले त्याला उद्या सकाळी देईन असे सांगितले. रात्री पुन्हा आवाजाचे स्वप्न पडले होते पण झोप लागली. संध्याकाळी माधव व मी फिरावयास गेलो होतो.

I had to go to the doctor today, so missed studying maths. Didn't start Surya Namaskar today as I was late. Will do it tomorrow. At night, Shantaram asked for the papers and told him that I would give them tomorrow morning. Had a dream of the sound again at night but fell asleep. Madhav and I went for a walk in the evening.

13/2/1941

आज दुपारी फाटकांचे भूगोल विषयावर तिसरे भाषण झाले. त्यात त्यांनी Factors of the Climate , Rainfall and Temperatures, Kinds of rainfall, Planetary Winds, Ocean currents हे महत्त्वाचे आहेत असे सांगितले. रात्री राजा काकांनी ताक वापरण्याविषयी सुचवले उद्या प्रयन्न करून पाहीन असे सांगितले. अजून नमस्कार घातले नाहीत.

Phatak gave his third lecture on Geography this afternoon. In that, he told us that Factors of the Climate, Rainfall and Temperatures, Kinds of rainfall, Planetary Winds, and Ocean currents are important. At night Raja Kaka suggested using buttermilk and I said that I would try tomorrow. Haven't done Surya Namaskars yet.

14/2/1941

आज गणित अभ्यास केला नाही. आज नमस्कार घालण्यास सुरुवात केली. G.M. जोशी न आल्याने नरवणे आले होते. त्यांनी काहीही शिकवले नाही. नरवण्यांच्या तासाला आज उशिरा गेलो होतो. त्यांनी काहीही केले नाही. आज 'जायफळकर' म्हणून एक नवीन शिक्षक आम्हाला आले आहेत.

I did not study maths today. Started Surya namaskars today. G.M. Joshi did not come and Naravane came in his place. He did not teach anything. I went late to Naravani's class. He did nothing. Today we have a new teacher called 'Jaifalkar'.

15/2/1941

आज भूगोल व सायन्सचा अभ्यास राहिला. माधवला ऊस खावासा वाटला पण माइयाजवळ किंवा त्याच्याजवळ पैसे नसल्याने आणता आला नाही. आज दुपारी शिंदेंच्या घरी भावे स्कूलचा बीजगणिताचा पेपर सोडवला. आज शाळेत स्पेलिंगची चढाओढ झाली. मला मी येईन असे वाटत नाही.

Today I could not study geography and science. Madhav wanted to eat sugarcane but could not get it as neither of us had money. We solved Bhave school's algebra paper at Shinde's house this afternoon. There is a spelling bee at school today. I don't think I will go today.

16/2/1941

आज भूगोलाचा अभ्यास राहिला. असा रोज रोज राहिल्यास त्याचा परिणाम भयंकर होईल. आज बंडू कडे गेलो होतो एकंदरीत त्याचा अभ्यासाला येण्याचा विचार दिसला नाही. आज रात्री झोपेत पुन्हा आवाजांचे स्वप्न पडले. व त्यावेळी आपण दात खात असतो हे लक्षात आले. हे पुन्हा पुन्हा का व्हावे ?

Today I could not study geography. If this happens every day then the results will be terrible. I went to Bandu's place today, overall I did not see his intention to come and study. Dreamed of sounds again tonight in sleep. And at that time I realized that I was grinding my teeth. Why should this happen again and again?

17/2/1941

आज गणिताचा अभ्यास राहिला. दुपारी झोपेतून फार लवकर उठवले असे जर रोज रोज करू लागले तर काही अभ्यास होऊ शकेल असे वाटत नाही. संध्याकाळी डॉक्टर कारखानीसांकडे फार वेळ मोडला. आज शाळेत भगली फारच परक्याप्रमाणे वागला. त्याला काय वाटू लागले आहे काही समजत नाही.

Today I could not study mathematics. Woke up early from my afternoon nap. If this happens every day, it won't be possible to study. A lot of time was spent at Dr. Karkhanis's clinic in the evening today. Bhagli behaved like a stranger in school today. I am not understanding what he is thinking.

आज वेळापत्रकाप्रमाणे अभ्यास झालाच नाही, कारण डॉक्टरांकडे गेलो होतो दिगू फारच तुटक तुटक वागतो कारण काय काही समजत नाही २ ऱ्या महिने संबंध राहणार असता त्यांनी असे करू नये. दीक्षितने रमण बागेत ड्रेस मागितल्याचे व न दिल्यास फॉर्म चा निकाल लावण्यात येणार नसल्याचे सांगितले. आज आवाजाचे स्वप्न पुन्हा पडले त्यावेळी शरीर सुद्धा थरथरत असल्याचे दिसून आले. Today I didn't study as per the schedule, because I went to the doctor. Digu is behaving very distant, I don't know why. He shouldn't be behaving like this. Dixit said that we have to submit our uniforms in Raman Bagh. If we fail to do so we will not get the results of the forms submissions. I again had the dream of the sound today. I noticed that my whole body was shaking.

19/2/1941

आज डॉक्टरांकडे जावे लागल्याने वेळापत्रकाप्रमाणे सकाळचा अभ्यास झाला नाही. राजा काकाचा खोकला आज संध्याकाळी जास्त प्रमाणात आहे. आत्याबाई आल्या होत्या. ड्रेस बद्दल कुमार कुंभार यांकडे गेला होता तेथे मास्तर लोक सुद्धा उगीचच थावेबाजी करतात असे दिसून आले. चितळ्यांनी कुंभारांना यंदा नवीन केलेले ड्रेस आहेत असे सांगितलें. पण ते गतवर्षी केलेले आहेत. मराठे मास्तरांनी मला बोलावले असता मी त्यांना गुप्ते कुभाऱ्यांकडे गेल्याचे व त्याला माहित असल्याचे सांगितलें. रात्री केमिस्ट्रीचा अभ्यास झाला नाहीं.

अजून फी भरावयाचीच आहे. पाह्या काय काय होते.

Had to go to the doctor today so did not study in the morning as per schedule. Raja Kaka's cough was more this evening. Atyabai had come. When Kumar went to Kumbhar about the dress, he saw that even the teachers were unnecessarily very enthusiastic about it. Chitile told Kumbhar that they have new dresses this year. But they were made last year. When Marathe teacher called me, I told him that Gupte had gone to Kumbhar is what I knew. I did not study Chemistry at night. Fees still needs to be paid. Let's see what happens.

20/2/1941

आज शाळेत एकेक गमतीच झाल्या.

आज सकाळी वेळापत्रकातील इंग्लिश व संस्कृत झाले नाही. आज शाळेत गेलो त्यावेळी दीगू माढ्या चिडला आहे इ. इ. बोलत होता. मला प्रथम ते नाकीलाला उद्देशून आहे असे वाटले. पण नंतर वसंताला उद्देशून आहे हे कळून आले. मधल्या सुट्टीत रोजच्या सारखे बाहेर गेलो असता पुन्हा रागारागाने दिगू वसंताला उद्देशून बोलला व थोड्याफार शिव्याही दिल्या. मी हे कशामुळे झाले हे शोधण्याचे ठरवले. शाळा सुटल्यावर वसंताकडे गेलो व त्यावर सर्व माहिती विचारली तेव्हा समजले की तो हसण्याबद्दल चिडला होता व एकट्या वसंतावर नव्हे तर नाकील व माझ्यावरही कारण आम्ही हसलो होतो. मग सायन्सचा जादा तास होता तो झाल्यावर त्यास समजावून दिले की मी वसंताचे पुस्तक घेऊन त्यास परत दिले. नाकीलला काहीतरी गडबड वाटून तो इकडे तिकडे पाहू लागला. त्यामुळे आम्हाला हसू आले. नंतर तू फ्री भरून तेथे आलास तेव्हा तुला वाटले हे मला हसता आहेत म्हणून तू ही कावराबावरा पाहू लागलास तेव्हा आम्हाला तुझे खरे हसू आले. सर्व गोष्टी अशा तहेने उलगडल्यावर स्वारी ताळ्यावर आली व चार पाच दिवसांचे तुटक वर्तन संपुष्टात आले. आज शाळेत झालेली दुसरी गोष्ट म्हणजे आम्हाला P.N. जोश्यां बद्दल आलेले नवीन शिक्षक श्री जायफळकर यांनी मला एकदम मेहेंदळे तुम्ही उत्तर द्या म्हणून प्रश्न विचारला मी अजून आश्चर्य करतो आहे की त्यांना अमुक अमुक विद्यार्थी हा मेहेंदळे आहे हे समजले कसे? रात्री भूगोल व केमिस्ट्रीचा अभ्यास झाला नाही कारण पिशवी वसंताकडे राहिली आहे.

There were a lot of incidents in school today.

English and Sanskrit classes were not held as per the schedule this morning. When I went to school today, Digu was saying he was very angry. etc. At first, I thought it was talking to Nakila. But later I came to know that it was meant for Vasantha. During the mid-day break, when I went out as usual, Digu was again angrily murmuring and cursing Vasantha. I decided to find out what caused this. After school, I went to Vasantha and asked him about everything. I realized that he was not only upset with Vasantha but also with me and Nakila for us laughing at him. Then after the science extra class, I explained to Digu that I took Vasantha's book and gave it back to him. Nakil felt something wrong and started looking around. That made us laugh. Then when Digu came after paying his fee he thought we were laughing at him and had a confused expression on his face. This again made us laugh. When he understood everything about what had happened, he calmed down and the four-five days of anger came to an end. Another thing that happened at school today was that we had a new teacher Mr. Jaiphalkar in place of P.N. Joshi. He asked me a question saying, Mehendale, please answer. I was surprised that he knew my name. I could not study Geography and Chemistry at night because I left my bag at Vasantha's house.

21/2/1941

आज सकाळी वसंताकडे पुस्तके असल्याने वेळापत्रक जुळले नाही आज सरांना माझे नाव कसे कळले याचा विचार करीत असताना कारण सापडले परवा म्हणजे १९ तारखेला मराठे मास्तरांनी बोलावल्याची चिठ्ठी त्यांच्या तासाला आली म्हणून त्यांना नाव समजले. रात्री सर्व अभ्यास बरोबर झाला. आवाजांचे स्वप्न आज पुन्हा पडले कामात सुरू होण्यापूर्वी संबंध जबडा थरथर हलू लागतो व तो थांबवण्यासाठी दात आवळावे लागतात हे स्वप्न बंद करण्यासाठी काय करावे काही समजत नाही याने झोपमोड मात्र होते व पुन्हा लवकर झोप लागत नाही आज ताईकडे तिचे पैसे पोहोचवण्यासाठी जावे लागणार होते पण गंगू आल्याने जावे लागले नाही. आज प्रवेश परीक्षेचा व फॉर्म चा निकाल होता फॉर्म मिळाला पण मार्क काही कळले नाहीत . मंगळवारी कळणार आहेत असे एकले.

I couldn't follow the morning schedule because I went to Vasantha's house to collect books. I was thinking how sir knew my name. I remembered that the day before yesterday, on the 19th, a message came from Marathe teacher during his lecture for me, that's how he found out my name. I completed all my studies for tonight. I had the dream of voices again today. My whole jaw was shaking and I had to grind my teeth to stop it. I don't know what to do to stop the dream but it is affecting my sleep. I can't fall asleep again after the dream. I had to go to Tai to give her money but I didn't have to because Gangu came home. Today was the day of the entrance exam and form results. We got the form results but did not receive the marks. I heard they will be given on Tuesday.

22/2/1941

आज सकाळची शाळा होती व दुपारी लिमये लोक पाहुणे आले. त्यामुळे अभ्यास अजिबात झाला नाही व एक दोन दिवस होईल की नाही शंकाच आहे. आज प्रो. कुंभारांनी बोलावून ड्रेस परत द्यावयास सांगितला. कारण त्यांचे म्हणणे असे की तुम्हाला ड्रेस दिला म्हणजे हॉकीची मुले स्टिक्स मागत आहेत त्यांना स्टिक्स द्याव्या लागतील. तुम्ही मला तुमच्यासाठी दुसरे काहीतरी करावयास सांगा पण ड्रेस मागू नका त्याशिवाय तुम्हाला फॉर्मही मिळणार नाही. ते मला म्हणाले यावेळी तुम्हाला मार्क कमी आहेत. मी खो- खो सकाळ संध्याकाळ झाली असल्याने कमी आहेत असे सांगितले. पण वर्गात येऊन पाहिल्यावर इंग्लिश व संस्कृतात पूर्वी पेक्षा कमी असून बाकीच्या विषयांत पूर्वीपेक्षा जास्त आढळले शिवाय वर्गात पहिला नंबर आला तो निराळाच. मार्क खालील प्रमाणे-

इंग्लिश - ५२ , संस्कृत – ८५ , मराठी-५२, इतिहास भगोल -५९ , गणित -१७६, सायन्स – ८४ . Today the was school in the morning and in the afternoon the Limaye family came as guests. So I could not study and I doubt whether I'll be able to for a day or two. Today Prof. Kumbhar called and asked everyone to return the uniforms. He said because you have been given uniforms, the hockey team is asking for sticks. He said we could ask him to do something else for us but not for the uniforms. If we don't return the uniform, we will not get the form. He said that this time I had secured low marks. I told him it was because we have Kho-Kho practice in the morning and evening. But when I came to the class, I found that my marks in English and Sanskrit were lower than before but in the rest of the subjects they were more and I had also secured the first rank in the class. Mark as follows-

English – 52, Sanskrit – 85, Marathi – 52, History – 59, Mathematics – 176, Science – 84.

सहकाऱ्यांसह साइटवर At a construction site with colleagues

त्यांची पहिली गाडी (~1970) His first car (~1970) आज रिववार आहे तरीसुद्धा पाहुणे आलेले असल्याने दिवसा काहीही अभ्यास झाला नाही. राजा काकाने रात्री विचारले आता करणार की नाही मी हो म्हटले व अकरा वाजेपर्यंत अभ्यास केला. पुढे झोपून गेलो उद्या पहाटे ते भीमाशंकर ला जाणार असल्याने दुपारी अभ्यास करता येईल उद्या अक्काला पत्र लिहावयाचे आहे. आज बंडू कडे गेलो होतो त्याचा अभ्यासाला यावयाचा विचार दिसत नाही. नानांनी तीन रुपये बाळू काकां जवळून दुकानातून घेतले ते काही परत केले नाहीत. त्यामुळे माधवला मात्र काल बोलणी खावी लागली. आम्हाला आमच्या वडलांविषयी का आदर वाटावा नोकरी नाही तर ती मिळवण्याची सारखी खटपट पाहिजे. काही तरी उद्योग करत राहिले पाहिजे. पण नाहीं नुसते बसून राहायचे. आपली जोम , उत्साह कायम ठेवण्यासाठी सुद्धा घराबाहेर पडायचे नाहीं. घरात सारखे कुल्ले खाजवत बसायचे आणि आम्हाला मात्र त्याची लाज वाटावी यांना अजिबात वाटू नये . घाणेकर मास्तर आज भेटले होते. त्यांनीं विचारले एखादी स्वदेशी वस्तू किंवा तुम्ही मागाल ती पुस्तके दिल्यास चालेल काय ? मी होय म्हणून सांगितलें.

टीप: नाना (नारायण मेहेंदळे) यांनी नोकरी सोडली होती आणि ते बेरोजगार राहिले. यामुळे कुटुंबाच्या आर्थिक स्थितीवर तसेच त्यांची मुले माधव आणि अनंत यांच्याशी असलेल्या नातेसंबंधावर मोठा ताण पडला होता.

Although today is Sunday, I couldn't study during the day because of the guests. Raja Kaka asked me if I would study at night, I said yes and studied till eleven o'clock. I went to bed after that. Tomorrow morning they will be leaving for Bhimashankar so I will be able to study in the afternoon. I went to Bandu's house today and he doesn't seem to want to come to study. Nana took three rupees from the shop near Balu Kaka's and did not return it. So Madhav had to listen to some unpleasant words yesterday. Why should we feel respect for our father? If he doesn't have a job, he should do something to try and get one. You should be engaged in some profession. But he just sits there. He doesn't even venture out of the house to keep up his energy and enthusiasm. Just sit there doing nothing and we should feel ashamed of him, but him, not at all.

Had met Ghanekar teacher today. He asked if it would be ok to donate a locally manufactured item or books. I said yes.

Note: Nana (Narayan Mehendale) had left his job and was unemployed for a large part of his family life. This was one of the factors that had put a huge strain on the family finances as well as his relationship with his sons, Madhav and Anant.

24/2/1941

आज महाशिवरात्र. आज लिमये भीमाशंकरला जाऊन आले. सकाळी इंग्लिश चा थोडा अभ्यास झाला. दुपारी थोडी भूमिती झाली. नंतर विनुकडे गेलो होतो तो घरीच होता. त्याला फॉर्म मिळाला नाही असे एकंदर बोलण्यावरून दिसते. नंतर पित्किकडे गेलो होतो. त्याला ड्रेस परत करावयास सांगितला. तेथेच देसाई भेटला त्यालाही तेच सांगितलें. संध्याकाळी घरी गेलो होतो. तेथे शकुताई भेटली. रात्री फक्त भूगोलाचा अभ्यास झाला. अक्काला अजून पत्र लिहिलेच नाही. लिहीन लिहीन म्हणतो पण लिहीत काही नाही. उद्या लिहिलेच पाहिजे. आज काही वाईट गोष्टी सोडून देण्याचा विचार केला.

It is Maha Shivratri today. Limayes returned from Bhimashankar. Studied a bit of English in the morning. Practiced some geometry in the afternoon. Later I went to Vinu's place, he was at home. Overall, it looks like he hasn't got the form. Later went to Pataki. I asked him to return the uniform. I met Desai there and told him the same. I went home in the evening. There I met Shakutai. I could only study geography at night. I haven't written a letter to Akka yet. I have been delaying it for long. Must write tomorrow. Thought to give up some bad things today.

25/2/1941

आज ड्रेस परत देऊन टाकून फॉर्म ची फी भरली. दुपारी बंडूने बोलावले असल्याने त्याच्याकडे गेलो तेथे अभ्यास झाला नाहीं व झोपही झाली नाहीं. रात्री सायन्सचा अभ्यास राहिला. आज झोपेत पुन्हा आवाज ऐकू आले. आजही पत्र लिहीले नाही. उद्या नक्की लिहीले पाहिजे.

Today I returned the uniform and paid the form fee. Since Bandu called me in the afternoon, I went to his place, so did not study and did not sleep. Studied science at night. Today I heard voices again in my sleep. Haven't written the letter even today. Must write tomorrow.

26/2/1941

आज पत्राचा एकंदर आराखंडा तयार केला. दुपारी लिहिणार होतो पण दुपारी सायन्सचा जादा तास निघाल्याने वेळ मिळाला नाही. आज संस्कृत व केमिस्ट्रीचा अभ्यास राहिला. उद्या लिमये व राजाकाका पनवेलला जाणार आहेत. आज जायफळकरांच्या तासाला त्यांनीं निमगावकरला ' तू त्याच्या हाताला हात कशाला लावलास?' असे म्हंटल्यावर एकच हाशा.

Prepared the overall outline of the letter today. I was going to write in the afternoon, but I didn't get time due to the science extra class. Today Sanskrit and Chemistry studies could not be completed. Limaye and Rajakaka are going to Panvel tomorrow. During Jaifalkar's class today, when he said to Nimgaonkar, 'Why did you touch his hand?', everyone had a big laugh.

27/2/1941

आज संस्कृतचा अभ्यास राहिला. सकाळी ६ च्या सुमारास लिमये व राजाकाका पनवेलला गेले. आज वर्गात गोंगाट फार चालला होता.. तेव्हा बापूंनी बाहेर बोलावून तुम्ही मुलांना गप्प बसण्यास सांगितले पाहिजे नाहीतर त्याचा अर्थ तुम्हाला ह्या गोष्टी आवडतात असा होईल. असे सांगितलें की माझे म्हणणे असे की हा वर्ग आमचा नसल्यामुळे यावर आमचे त्याला गप्प बसावयास सांगण्याइतके वजन नाही. आमचा पूर्वीचा वर्ग असता तर एकवेळ हे शक्य झाले असते. आज दुपारी एकंदरीत चांगली झोप मिळाली. रात्री आवाजाचे स्वप्न पुन्हा पडले होते.

I could not study Sanskrit today. Around 6 in the morning, Limaye and Rajakaka went to Panvel. There was a lot of noise in class today. So Bapu called us outside and said that you guys should keep quiet else it would mean that you all enjoy this misbehaviour. Listening to this I thought that since this was not his class, his telling us to keep quiet did not hold any weight. If it were an earlier class this could have been acceptable. Had a good sleep overall this afternoon. At night, the dream of the sound occurred again.

28/2/1941

आज शिक्षकांना खानेसुमारीला जावयाचे असल्याने शाळेला सुट्टी होती. पित्तामुळे अंगाला फार कंड सुटत होती व त्यामुळे लक्ष लागत नव्हते म्हणुन रात्री अभ्यास केला नाही. दुपारी अक्काला पत्र लिहीले.रामभाऊ उत्तेजन देण्याप्टेवजी हेटाळणीच का करतात काही समजत नाही. माधव म्हणतो तुझा व्यायाम वाजवी पेक्षा जास्त होत असल्याने तुझ्या अंगावर पित्त उठत आहे. एकदोन दिवसांत उठण्याचे थांबले नाही तर व्यायाम कमी करू म्हणजे झाले.

The school had a holiday as the teachers had to go for a population survey. I did not study at night because I was uncomfortable due to acidity and I was not able to concentrate. I wrote a letter to Akka in the afternoon. I don't understand why Rambhau is mocking me instead of encouraging me. Madhav thinks that my acidity is because I am exercising more than usual. If my discomfort doesn't stop in the next day or two I will try to reduce my exercise.

1/3/1941

आजही खानेसुमारीबद्दल सुट्टी होती. सकाळचा अभ्यास बरोबर झाला. दुपारी ३ वाजेपर्यंत झोप काढली नंतर सायन्सच्या जादा तासाला गेलो. आमच्या तासाला पंजाब मेल (भालेराव) जोशी इ. दुसऱ्या वर्गातल्या लोकांनी कशाला यावे . दिगू मात्र आज आला नव्हता. रात्रीच्या अभ्यासापैकी फक्त सायन्स चा अभ्यास झाला. आज राजाकाका पनवेलहून परत आला. खोकला पुष्कळच कमी झालेला दिसला. रात्री माधवने व मी लकीमध्ये जाऊन सोडा घेतला. आता २-३ दिवसांनीं माधवची प्रवेश परीक्षा आहे. The school was closed even today because of the population survey. Morning studies went well. I slept till 3 pm then went to the science extra class. Why do Punjab Mail (Bhalerao) Joshi etc come to our class? Why should other class people come? Digu, however, did not come today. I could only study science at night today. Rajakaka returned from Panvel. His cough seemed better. At night, Madhav and I went to Lucky's and had sodas. Madhav has his entrance exams in a few days.

2/3/1941

आज रिववार असल्याने सुट्टी होती. अभ्यास काही झाला नाही. कारण 'मॅग्नेशिया' घेतला होता. आज बंडुकडे दुपारी गेलो होतो. त्याला हातापायांना खरूज झालेली दिसत होती. आज व्यायामही केला नाही. It was a holiday today as it was a Sunday. I didn't study at all today because I had taken "Magnesia" I went to Bandu's place in the afternoon. He seemed to have a rash on his arms and legs. I did not exercise today.

3/3/1941

आज सकाळी गणिताखेरिज सर्व अभ्यास झाला. दुपारी दोन तासच शाळा होती नंतर खानेसुमारीबद्दल सुट्टी होती. कुंभार्यांनी नंतर एक इंग्लिश चा तास घेतला. काही फायदा होईल म्हणुन गेलो पण तितकासा फायदा झाला नाहीं. त्यांनी परीक्षेपूर्वी पिहली १५ मिनटे पेपर लक्ष्मपूर्वक वाचण्यात घालवा. नंतर तुम्हाला जे प्रश्न उत्तम लिहिता येतात ते सोडवा. नंतर एकंदर जितके प्रश्न सोडवण्यास सांगितलें असतील तितके सोडवण्याचा प्रयन्न करा व शेवटची दहा मिनटे लिहिलेले तपासण्यात घालवा असे सांगितलें. संध्याकाळी सामानाची यादी केली. रात्री सर्व अभ्यास झाला.

I completed all my studies today except maths. School was till $\mathfrak P$ pm today and then it was off because of the population survey. Kumbhar conducted an English lecture later. I went because I thought it would be of some use but it wasn't. He said that we should spend the first $\mathfrak P$ minutes of the exam reading the question paper properly. Then solve the questions you know the best, first. Then try to solve as many remaining questions as possible. In the end, use the last $\mathfrak P$ minutes to review everything you have written. I made a list of items in the evening. Completed all my studies at night.

4/3/1941

आज भूगोलाचा अभ्यास झाला नाही. झोपही पुरी मिळाली नाही. आज विठ् माधवला भेटण्यासाठी म्हणून घरी आला होता. पण माधव पुष्कळ वेळ घरी न आल्याने वाट पाहून परत गेला. उद्या माधवाची चाचणी परीक्षा आहे. आज एक वाईट गोष्ट हातून घडली. पुन्हा घडली नाहीं पाहिजे. I could not complete the study for geography today. Didn't get enough sleep either. Vithu had come to meet Madhav. But since Madhav wasn't home, he left after waiting for some time. Madhav's entrance exams are tomorrow. I did something bad today. I should not repeat it.

5/3/1941

आज सकाळी संस्कृत व गणिताचा अभ्यास झाला नाही. दुपारी शाळेत नरवणे आले नव्हते त्यांच्या ऐवजी भाटे आले होते. जायफळकरांना मुलांनी फार त्रास दिला. आज दुपारी झोप नीट मिळाली नाही कारण मागे वाद्यांचा खडखडाट चालला होता. रात्री बापुकाका आला होता. थोडावेळ बसुन परत गेला.

I did not study Sanskrit and maths in the morning today. Narvane was not in school in the afternoon, so Bhate came in his place. Students troubled Jaifalkar a lot. I did not sleep well in the afternoon because there was a lot of noise due to loud music. Bapu kaka came in the night today. He left after staying for some time.

6/3/1941

आज सकाळी अभ्यास नीट झालाच नाहीं. कसातरी काहीतरी अभ्यास केला. एच्. जी. वेल्सच्या '
Tangled coil of poisonous histories' या लेखातील एक कॉलम वाचला. दुपारी शाळेत दोन
तासांनंतर शिंदे घरी जाऊ म्हणत होता मी काही गेलो नाही व त्यालाही जाऊ दिले नाही. आज अ.ह.जोशी
आले नसल्याने त्यांच्या ऐवजी जोगळेकर आले होते. रात्रीचा अभ्यास नीट झाला पण वाजंत्रीचा मधून
मधून त्रास होत होता. राजाकाकाचा खोकला आज थोडा जास्त झाला आहे. संध्याकाळी आलेल्या
'चिटणीस' नावाच्या गृहस्थांनी तुम्ही बाहेरून वाटेल ते उपाय करा पण पोटात काहीही औषध घेवू नका असे
सांगितलें. आज घरी श्राद्ध असल्याने मी शाळेतून घरी येताना जेवावयास गेलो होतो.

I couldn't study properly today morning. Somehow I managed to study a little bit. I read a column from H.G. Well's writings called 'Tangled coil of poisonous histories'. In the afternoon Shinde wanted to bunk school after 2 hours, I didn't go with him and didn't let him leave either. A.H. Joshi was absent today so Joglekar came in his place. Night studies went well but the noise of the instruments was disturbing from time to time. Raja kaka's cough has increased a bit today. A gentleman called 'Chitnis' who came in the evening told him that he should not consume any medicine but could take any external remedy. I went for lunch on my way from school since it was shraddh (period of mourning) at home today.

7/3/1941

आज राजाकाकाचा खोकला त्याला बराच त्रास देत होता. श्वासोच्छ्वास नीट होत नव्हता. संध्याकाळी डॉ. फाटक आले व तपासून गेले. रात्रीसुद्धा त्रास होत होता व रात्रभर झोप नाही आज सकाळी फक्त मराठीचा अभ्यास झाला. दुपारी शाळेत दुसऱ्या तासाला कुंभारे वर्गात आले व त्यांनी बीडकर, जोशी H.D व M.S , देशपांडे M.G. व M.B अभ्यंकर यांना इशारा दिला. ते म्हणाले तुमच्यापैकी कोणीतरी इचलकरंजीकरांच्या वाड्याच्या कुंपणात जाऊन त्रास दिला व रोज त्याबाजूच्या खिडक्यातून मुले वेडावून दाखवतात. संध्याकाळी शाळेतून आल्यावर मंडईतून राजाकाकासाठी मोसंबी आणली. नंतर सुमारे तासभर झोप घेतली आज झोप काही पुरी मिळाली नाही. माधवही रात्रभर जागा होता. रात्रीच्या अभ्यासापैकी भुगोलाचा अभ्यास राहिला.

Raja kaka's cough was troubling him a lot today. He couldn't breathe properly so Dr. Phatak came in the evening to examine him. He was suffering throughout the night and could not sleep.

I could only study Marathi in the morning. In the Rnd lecture in the afternoon, Kumbhar came to the class and he called Beedkar, Joshi, H.D., M.S. Deshpande, M.G. and M.B. Abhyankar. He said someone among you broke into Ichalkaranjikar's bungalow (wada) and troubled them. And every day some boys trouble them through their window. I bought sweet limes (mosambi) for Raja Kaka from the Mandai (vegetable market in Pune) after coming back from school. After that, I slept for about an hour, but I was still sleep-deprived. Madhav was also up all night. I couldn't study geography at night.

8/3/1941

आज सकाळची शाळा होती दुपारी किंवा रात्री काहीही अभ्यास झाला नाही. शाळेच्या शेवटच्या दोन तासांना बुट्टी मारली . कारण त्यावेळी काही अभ्यास नव्हता. दुपारी राजाकाकाला तपासायला डॉ. यशवंत फाटक आले होते. त्यांनीं सर्व औषधे बंद करावयास सांगून एक औषध दिले व एक इंजेक्शन दिले. आज रात्री लिमये येथे आले.

The school was in the morning today. Did not study anything in the afternoon or at night. I bunked the last 2 hours of school. Because there was nothing to study at that time. Dr. Yashwant Phatak had come to examine Raja Kaka today afternoon. He told him to discontinue all medicines and gave him one medicine and an injection. Limaye came here tonight.

9/3/1941

आज राजाकाकाचा खोकला जास्त होता. त्याला रात्री झोप उत्तम लागली. उद्या रजा काढण्यासाठी ऑफिसमध्ये जाणार आहे व रजा मिळाल्यास अलिबागला जाणार आहे.

आज अभ्यास काही नाही. डोके रात्री सणकून दुखत होते.

संध्याकाळी राजा काकाला भेटण्यासाठी ताई व तिच्या मुली, काका, बाबा, भालू काका, येसू इ. आली होती. आज बंडुकडेही गेलो नाही. Raja Kaka had more cough today. He slept well at night. He is going to the office to apply for leave tomorrow. Once his leave is approved, he will go to Alibaug. I didn't study today. Had a severe headache.

Tai, her daughters, kaka, baba, Bhalu kaka, Yesu and all had come to meet Raja kaka today evening. I didn't even go to Bandu's place today.

10/3/1941

आज फक्त केमिस्ट्रीचा अभ्यास झाला. उद्यापासून पुन्हा नीट अभ्यासाला लागलेच पाहिजे. नाहीतर ऐनवेळी घाई होईल. आज शेवटच्या तासाला बुट्टी दिली होती. तो तास जायफळकरांचा होता. राजा काका चे प्रकृती पाहण्यासाठी हिरभाऊ आले होते. ते मला म्हणाले "तुझे इतर विषय चांगले आहेत पण इंग्लिश त्या मानाने रद्दी आहे". मी त्यांना म्हटले की आम्हाला एकदाही चांगले शिक्षक मिळाले नाहीत तर ते सुधारणार कसे? राजाकाका म्हणाला मास्तरांच्यावर यापुढे अवलंबून राहून चालणार नाही. हे कबूल पण पूर्वी मला कळत नव्हते तेंव्हा चे मी सांगत आहे. आता मला समजले आहे की आपले इंग्लिश असावे तितके चांगले नाही ते सुधारण्याच्या प्रयज्ञाला मी लागलोच आहे. नंतर हिरभाऊ इंग्लिश ला कमीतकमी एक तास देऊन त्यात इंग्लीश व्याकरण ह्यावेळी तू करावे ,पण मी हीच गोष्ट करीत आहे असे राजाकाकाने सांगितलें.

आज राजाकाका अलिबागला जाणार होता पण डॉ. यशवंताने कोठेही जावयाचे नाही म्हणून सांगितलें. त्यामुळे दोन वाजताच लिमये अलिबागला गेले. संध्याकाळी राजाकाकाला भेटण्यासाठी नमुताई, बंडू व ताई आली होती.

दुपारी वैद्य कुलकर्णी – राजाकाकाला तपासण्यासाठी आले होते. त्यांने रमावहिनींना त्यांच्या आवंड्याला सूज आल्यांने पोट नेहमी दुखते ते थांबविण्यासाठी 'पुनर्नवासव' नेहमी घ्या असे सांगितलें. आतापर्यंत वहिनी ते ॲपेंडीसायटीस मुळे दृखते असे समजत होत्या.

I only studied chemistry today. I should study properly from tomorrow. Otherwise, I'll face problems at the last minute. I bunked the last class in school today. It was Jaifalkar's class. Hira Bhau had come to ask about Raja kaka's health today. He said to me, "You are good in other subjects but your English is very bad compared to that. I said how can we improve if we don't get good teachers at all? Raja kaka said that we cannot depend only on school teachers from now on. I agreed but I am talking about when I didn't realize it. Now I know that my English is not as good as it should be and I am trying hard to improve it. So Hira Bhau suggested that I should dedicate at least $\mathfrak R$ hour every day to English grammar. But that's exactly what I am doing, is what I told Raja kaka.

Raja kaka was supposed to go to Alibaug today. But Dr. Yashwant has advised him not to go anywhere for now. So at 7 pm, Limaye went to Alibaug. Namutai, Bandu and Tai had come to meet Raja kaka in the evening today.

Vaidya Kulkarni (ayurvedic practitioner) had come to examine Raja kaka today evening today. He also suggested the medicine "Punarvasav" be taken regularly for Rama Vahini to relieve her stomach pain due to intestinal swelling. Til now she thought the pain was due to appendicitis.

11/3/1941

आज सकाळच्या अभ्यासापैकी संस्कृत व इंग्लिश झाला नाही. उद्यापासून नेमून दिलेला अभ्यास झालाच पाहिजे. नाहीतर ऐनवेळी घोटाळा होईल. राजाकाकाची प्रकृति आता बरी आहे. काल आऊताई त्याला भेटण्यासाठी संध्याकाळी आली होती. रात्री एकनाथ भेटावयास आला होता. शाळेत शुक्रवारपासून सकाळची शाळा असल्याची नोटीस आली होती. तेव्हा शुक्रवारपासून शाळेत जावे की जावू नये ह्याचा विचार केला पाहिजे. कारण अभ्यासाला सकाळसारखी उत्तम वेळ कोणतीही नाही.

I didn't complete Sanskrit and English study in the morning today. From tomorrow I must study as per the decided schedule. Otherwise, it will be chaotic at the last minute. Raja kaka seems much better now. Aautai had come to meet him yesterday evening. Eknath had come in the evening. There was a notice in school today that we will have school in the morning from Friday. So I need to decide whether or not to go to school from then. Because there is no time like morning for self-study.

12/3/1941

आज होळी निमित्त शाळेला सुट्टी आहे. सकाळी अंघोळीच्या वेळी पित्त उठावयास लागले व डोळे आतून खाजू लागून फार त्रास होऊ लागला त्यामुळे सकाळी अभ्यास केला नाही. दुपारी सायन्सच्या बऱ्याचश्या आकृती काढल्या . संध्याकाळी हनुमान टेकडीवर फिरावयास गेलो होतो. परीक्षा झाल्याशिवाय त्याबाजूस जाऊ नये कारण वेळ फार मोडतो असे दिसून आलें. रात्री रात्रीचा केला .

दुपारी पडलो असतो रमाविहनींनी ' सारा जन्म फुकट गेला व राहिलेला ही जाणार' असे काढलेले उद्भार ऐकून फार वाईट वाटले असले व ते हृदयाला बोचले. असले शब्दही नानांना कसा त्वेश आणत नाहीत कोण जाणे. अभ्यासाला लायक व अभ्यासाला उत्साह आणणारे वातावरण नाही. डोळ्यांचा नंबर सारखा बदलत आहे व अभ्यास तर फार करावा लागतो. त्यामुळे केव्हातरी आजारी पडणार आहे परीक्षा झाल्यावर पडल्यास काही हरकत नाही. उद्या हे पित्त सारखा त्रास देत असल्याने Epsom salts घ्यावयाचे ठरवले आहे.

It is a holiday today on account of Holi. I had a bout of acidity in the morning during bath time, my eyes felt itchy and it was very uncomfortable. So I did not study. Made a lot of science diagrams in the afternoon. In the evening I went to Hanuman tekdi for a walk. I should not venture that side till the exams are over because it takes up a lot of time. At night I studied as per schedule.

During my afternoon nap, my heart ached to hear Rama vahini say that her life was wasted and nothing would change. Who knows how such words don't affect Nana. This atmosphere is neither conducive nor encouraging for studies. My eyesight number is changing frequently but I have a lot of studies. It seems I will fall ill. It doesn't matter as long as it is after the exams. I will take Epsom salts tomorrow if I am still suffering from acidity.

13/3/1941

आज धुलवडीचा दिवस होता. रस्त्यातून सकाळी सातच्या पुढे व बारा साडेबारापर्यंत बोंबलणे व चिखल टाकणे चाललेले दिसत होते. आज सकाळी Epsom salts घेतले. पुष्कळशी घाण पडली पोट मोकळे झाल्यासारखे वाटले.

दुपारी झोप काढली. संध्याकाळी फिरावयास जात असता ताई आपल्या घराकडे येत होती ती भेटली. सकाळचा अभ्यास आजही झाला नाही. उद्यापासून वाटेल ते असले तरी केला पाहिजे. उद्या जेवण झाल्यावर प्रथम अभ्यासाला बसायचे व अभ्यासा नंतर झोप घ्यायची. उद्यापासून सकाळची शाळा आहे. शनवारपर्यंत शाळेत जाणार आहे. पुढें शाळा बंद होणार आहे असे एकतो. बंद झाली तर ठीकच नाहीतर मी शाळेत जाणे बंद करणार आहे. लावळे म्हणून घरी जेवावयास गेलो. पण परत आल्यावर माधवा, राजाकाका व सुशीला वहिनींनी मला गोडघाश्या रमावहिनी चालल्या की हाही चालला मागोमाग बोलावणे असो किंवा नसो 'भटजी' असे चिडवले मला त्यामुळे फार वाईट वाटले. दुपारी झोपलो तेव्हा ताप आलाच उठल्यावर गळून गेल्यासारखे झाले. यापुढे कोणाकडेही जेवावयास जाताना पूर्ण विचार करुन जावयाचे , गोड खाणे कमी करुन टाकायचे व फारसे बोलायचे नाही. दुपारी ४ च्या सुमारास 'गंधे' आले. रात्री फिरायला जाण्याचे वेळी ताईच्या घरी एकनाथ आल्यावर गंधे आल्याचा निरोप त्याला सांगा हा निरोप सांगण्यासाठी गेलो. पित्तामुळे आज सबंध दिवस अंग मधून मधून खाजत होते.

It was Dhulwad today (the spring festival around Holi). I could see people making noise and playing with mud till noon time. I took Epsom salts this morning. Felt better after relieving myself.

Had a nap in the afternoon. While going for a walk in the evening, I met Tai coming towards the house. I did not study in the morning. I must do it from tomorrow. I will sit for studies after eating tomorrow and only then sleep. Morning school starts tomorrow. Going to school till Saturday. They say that the school will be closed after that. If it closes it's fine, otherwise I'm going to stop going to school. I went to have dinner at home. But when I came back, Madhav, Raja kaka and Sushila vahini teased me saying that I liked sweets and calling me 'Bhatji', going after Rama vahini for feasts, whether invited or not. I felt very bad about this. I had a fever when I woke up from my nap and felt very weak.

Henceforth, I will think carefully before going to anyone's house for a feast. I will cut down on sweets and not talk much. Gandhe came around 4 pm today. When I stepped out for my evening walk I went to Tai's house after Eknath had come, to tell them about Gandhe's arrival. Due to acidity, the body was itching from time to time all day.

19/3/1941

आज सकाळी शाळेत जावयास उशीर झाला. वर्ग रिकामाच दिसला म्हणून परत येण्याच्या बेतात होतो तों जोग मास्तरांनी '७ वी C' च्या वर्गात जावयास सांगितलें. मी गेलो त्यावेळी R.G. गोखले इंग्लिश चा तास घेत होते. त्यांनीं विशेष काही शिकवले नाही. नंतर G.M जोश्यांनी गणिताचा तास घेतला त्यांनीं H.C.F व L.C.M ची उजळणी घेतली. घरी आल्यावर खुर्चीतील ढेकूण काढून टाकण्याचे काम केले. दुपारी झोपेनंतर अभ्यासाला बसलो. दुपारचा अभ्यास झाला. रात्री मात्र भूगोलाचा अभ्यास झाला नाही. डोळे सारखे झोंबत असतात. काय उपाय करावा काही समजत नाही. दोन दिवस शीर्षासन करायचे विसरलो आहे ते मला पुन्हा केले पाहिजे.

I got late to go to school today. The class was quite empty so I was about to head back when Jog teacher asked me to go to class 7th C. When I went there, R.G. Gokhale was teaching English. He didn't teach anything significant. Later G.M. Joshi taught maths. He took the revision for H.C.F and L.C.M. I removed bed bugs from the chairs. I sat for afternoon studies after my nap and completed everything as per schedule. But I could not study geography at night. My eyes are always burning. I don't know what remedy I should do. I have not done Shirsashan for the past ? days I must do it again.

20/3/1941

आज सकाळीं R.G. गोखल्यांचा तास बुडवला व यापुढेही बुडवणार आहे. नंतर G.M. जोश्यांच्या तासाला गेलो होतो. नंतर रोजच्या प्रमाणेच कारभार झाला. आज संध्याकाळी निवडणुकीचा निकाल होता. त्यात राजमल लखीचंद पहिला आला आणि जमानादास दुसरा आला व जेधे १०० मते कमी पडून पडले. ते ऐकल्यावर कसेसेच वाटू लागले. १०० मतांनी जेधे पडले हे तर फारच वाईट झाले. रात्रीचा सर्व अभ्यास झाला. आता उद्या एकेका वर्तमानपत्रात निवडणुकीवर काय काय मल्लिनाथी पाहूया.

I bunked R.G. Gokhale's lecture today morning and I will do so in the future as well. Later I went to G.M. Joshi's lecture. The rest of the day went as usual. Election results were announced in the evening. Rajmal Lakhichand won the election. Jedhe came 2nd by only 200 votes. I felt sad on hearing this. That Jedhe lost by a mere 200 votes. I completed all my studies for tonight. Will see tomorrow what the newspapers have to say about the elections.

21/3/1941

आज तिसऱ्या तासाला शाळेत जाण्यासाठी म्हणून ८ वाजता निघून शाळेत गेलो. शाळेत पाहतो तो नरवणे सायन्सची उदाहरणे घेत होते. मला वाटले तिसरा तास सुरू झाला म्हणून ५ मिनिटे बाहेर उभे राहून नवीन गणिताच्यावेळीं आत शिरलो व जागेवर जाऊन बसलो. ह्यावेळी शिंदेला विचारले की दुसरा तास संपला का ? तर तो म्हणाला अजून ५ मिनटे अवकाश आहे. नंतर दुसरा तास संपला व G.M. जोशी आले त्यांनीं वर्गमुळ घेतले. घरी आल्यावर भालुकाकाला विचारले तू 'टेबल लॅम्पची चौंकशी केलीस का ? तो म्हणाला आज संध्याकाळी करीन. दुपारी जेवण झाल्यावर झोपण्याचे वेळी तांदळाचे पोते आलें व ते भरण्यात तासभर वेळ गेला. नंतर चार वाजता झोपून उठलो. नंतर ५ वाजता कापड आणण्यासाठी गेल्याने दुपारचा अभ्यास अजिबात झाला नाही व ते आणण्यातच फार वेळ झाल्याने घरी यावयास ७ वाजले व नंतर जेवण वगैरे नित्याचा कार्यक्रम उरकून अभ्यासाला बसायला ९ वाजल्याने भूगोल चा अभ्यास राहून गेला.
I left at ८ today to attend the 3rd lecture in school. When I reached I saw Narwane

I left at \mathcal{L} today to attend the \mathfrak{F} rd lecture in school. When I reached I saw Narwane was teaching science. I thought the \mathfrak{F} rd period had started so I waited outside for \mathfrak{F} minutes and then went inside and sat in the classroom for the Maths lecture. I asked Shinde if the \mathfrak{F} nd period had ended. He replied that \mathfrak{F} minutes were remaining. When the \mathfrak{F} nd period ended G.M. Joshi came and taught us about square roots. When I came home I asked Bhalu kaka whether he had inquired about the table lamp. He said he would do it in the evening. After lunch, rice sacks were delivered during nap time and I spent about an hour stocking them. I woke up at \mathfrak{F} after my nap. At \mathfrak{F} pm I went to get clothes and it was \mathfrak{F} pm by the time I came back. It took a lot of time and I could not study at all in the afternoon. After having dinner I sat for studying at 9 pm and could not complete Geography studies.

22/3/1941

आज सकाळी G.M. जोशींनी त्रिकोणावरील व वर्तुळावरील कृत्ये घेतली. घरी आल्यावर लायब्ररीतील पुस्तक वाचत पडलो होतो. नंतर जेवण झाल्यावर झोपायला म्हणून बिछान्यावर पडलो. पण राजाकाकाने घरी जाऊन 'काळ' आणण्यास सांगितल्याने एक वाजेपर्यंत झोपता आले नाही. दुपारच्या अभ्यासपैकी prefixes and prepositions राहिली. रात्री अभ्यासाला बसलो तेव्हा डोके फार दुखावयास लागल्याने सायन्सचा अभ्यास उद्या करु म्हणून ठेवून दिला. आज घसा फार खवखवतो आहे. उद्या काहीतरी औषध घेतलें पाहिजे.

Today G.M. Joshi taught us equations for triangles and circles. I read a library book when I came home. I laid down to take a nap after lunch. But Raja kaka asked me to get something from home so I couldn't sleep till ξ o'clock. I could not complete prefixes and prepositions during afternoon studies. Since I had a bad headache, I decided to complete my science studies tomorrow. My throat feels sore today. I should take some medicine tomorrow.

23/3/1941

आज सकाळी कपडे शिवायला टाकावयास गेलो. परत येत असता वाटेत घाणेकर मास्तर, पत्की व देसाई भेटले. ते एका दुकानात फाऊंटन्स खरेदी करीत होते. त्यांची खरेदी झाल्यावर मी ते ' टेबल लॅम्पस् पाहायला निरिनराळ्या दुकानांतून हिंडलो. व शेवटी दुपारी ५ रुपयाचा एक टेबल लॅम्प खरेदी केला. त्यात माझा फार वेळ गेला व दुपारचा अभ्यास अजिबात राहून गेला. नंतर रात्री विष्णू आला त्याला सायन्सच्या काही Difficulties होत्या त्या त्याने विचारल्या व तो ९ च्या सुमारास घरी गेला. नंतर मी माझा घसा दुखत असल्याने अभ्यासाला बसलो नाही. अशारीतीने आजचा सबंध दिवस फ्कट गेला. ह्यापुढे एकही दिवस फ्कट जाऊन उपयोग नाही.

I went to get some clothes stitched this morning. On my way back I met Ghanekar teacher, Patki and Desai. They were buying fountains in a shop. After that, I visited many shops to see some table lamps. At last, I bought a table lamp for \P rupees. I spent a lot of time on this and could not study in the afternoon at all. Vishnu came to meet me at night as he had some difficulties in science and he went back at around \P pm. I had pain in my throat so I did not study at night after that. This way today's day was completely wasted. From now on I cannot afford to waste a single day.

24/3/1941

आज शाळेत G.M. जोश्यांनी Joint variation घेतलें. त्याच्या तासाला आम्ही वर्गात गेलो तो बसायला जागा नव्हती. मग एकेका बाकावर चार चार मुले बसलो. दुपारी बिक्षेस समारंभ असल्याने अभ्यास झाला नाही. बिक्षेस समारंभ काही विशेष चांगला झाला नाही. कारण अध्यक्ष, 'मुरलीधर चतुर्भुज' हा फक्त त्याने हिंदीच्या बिक्षेसासाठी १०० रू. दिले. समारंभाची व्यवस्थाही नीट नव्हती. बिक्षेसे वाटण्यात फार घाई केली व कुंभायांचेही भाषण विशेष चांगले झाले नाही. हा समारंभ चांगला होण्यासाठी जो उत्तम खेळाडू आहे अशा माणसाला अध्यक्ष म्हणून बोलवावे. म्हणजे तो खेळाडूंच्या बाबतीत त्यावेळी अधिकारवाणीने बोलू शकेल. व समारंभही चांगला होईल.

G.M. Joshi taught joint variation today in school. When we reached the class for his lecture, there was no space to sit. So 4 kids had to share one bench. Could not study in the afternoon because of the prize distribution ceremony. The ceremony did not go very well. The reason - is that chairperson 'Murlidhar Chaturbhuj' allocated 100 rupees only for prizes for Hindi. The organization of the programme was also not proper. They hurried through the prize distribution and Kumbhar's speech also didn't go well. They should call a good sportsperson to conduct such events for them to be a success. Such a person can talk about sports people with authority and the event will also be a success.

कुटुंब आणि मित्रांसह सहलीला श्री आणि श्रीमती वाय.एन. बहल सह On an outing with family and friends Mr. and Mrs. Y.N. Bahl

फरिदाबादमधील एका सहलीदरम्यान एम.व्ही. वैद्य आणि त्यांच्या कुटुंबासह (मेहुणे). With brother-in-law M.V. Vaidya and family during one of their visits to Faridabad आज G.M. जोश्यांनी ट्रीग्नोमेट्रीमधील identities घेतल्या. दुपारी इंग्रजीच्या अभ्यासाला बसलो असता तार आली त्यात २ वाजेपर्यंत राजाकाका आला नसल्याचे होतें. व न येण्याचे कारण विचारले होते. मग मी गणेश मोटर मध्ये चौकशी केली तेव्हा समजले की गाडी कार्यालयाजवळ नादुरुस्त झाली होती त्यामुळे येथून ११ वाजता दुसरी गाडी पाठवण्यात आली. व मग ते पुढें गेले ह्याप्रमाणे माहिती असलेली तार केली. तो पाच च्या सुमारास दुसरी तार राजाकाका पोहचल्याची आली. नंतर काही अभ्यास केला नाही. रात्री Gymkhana committee तर्फे फीस्ट होती. व्यवस्था काही बरोबर नव्हती. आजच्या वर्तमानपत्रात्न युगोस्लाव्हिया त्रिराष्ट्र करारावर सही करणार अशी बातमी आहे. प्रथम ह्या ब्रिटिश सेन्सॉरमुळे युगोस्लाव्हिया करार करणार नाही म्हणता म्हणता आता आज सह्या करणार ह्यावर येवून ठेपले आहेत. प्रत्येक राष्ट्राच्या वेळी आता हीच गत. आता त्रिराष्ट्र करारात सामील होण्याच्या नावाखाली ४ थ्या राष्ट्राचे स्वातंत्र्य एक रक्ताचे टिपूस न सांडताही नष्ट होणार आणि जिमनीचे बळ वाढणार.

टीप: मार्च 1941 मध्ये, युगोस्लाव्हियाने व्हिएन्ना येथे अक्ष शक्तींसह त्रिराष्ट्र करारावर स्वाक्षरी केल्याने एक महत्त्वपूर्ण राजनियक वाटचाल झाली. (दुसऱ्या महायुद्धातील अक्ष शक्ती - जर्मनी, इटली आणि जपान आणि इतर). जर्मनी आणि युगोस्लाव्हिया दरम्यान झालेल्या या कराराचा उद्देश संघर्षात तटस्थता राखून युगोस्लाव्ह सार्वभौमत्वाचे रक्षण करणे हा होता. तथापि, स्वाक्षरी केल्यानंतर अवध्या दोन दिवसांनी, ब्रिटीश-समर्थित लष्करी उठावाने युगोस्लाव्ह सरकार उलथून टाकले. युगोस्लाव्हियाचा राजा पीटर ।। याने सत्ता ग्रहण केली, ज्यामुळे काही दिवसांतच अक्षांनी देशावर वेगाने आक्रमण केले. सुरुवातीचे आश्वासन अस्नूनही, युगोस्लाव्हियाच्या अंतर्गत आणि बाह्य दबावामुळे 18 एप्रिलपर्यंत देश कोसलला

Today G.M. Joshi taught us trigonometric identities. When I was studying English in the afternoon we received a telegram that said Raja kaka had not arrived till γ pm and inquired about the reason for his absence. So I went to Ganesh Motors to inquire and learnt that the car broke down near the office and another car was sent there at % after which they proceeded on their journey. I shared this information via telegram. Around % pm we received a % nd telegram informing us that Raja kaka had reached his destination. I didn't study later. There was a feast hosted by the Fymkhana committee at night. The arrangements weren't proper. Today's newspaper said that Yugoslavia is going to sign the tripartite pact. First, it

Today's newspaper said that Yugoslavia is going to sign the tripartite pact. First, it was said that they would not sign because of the censorship imposed by the British, but now they say Yugoslavia will sign. Every nation will now face the same fate. Under the garb of the tripartite pact, the independence of a 8th nation will be destroyed without spilling a single drop of blood, and the power of the land will increase.

Note: In March 1941, Yugoslavia's signing of the Tripartite Pact with the Axis powers in Vienna marked a significant diplomatic move. (Axis powers in World War II - Germany, Italy, and Japan and others). The pact, negotiated between Germany and Yugoslavia aimed to safeguard Yugoslav sovereignty while maintaining neutrality in the conflict. However, just two days after signing, a British-supported military coup overthrew the Yugoslav government. King Peter II of Yugoslavia assumed power, leading to the country's swift invasion by the Axis within a few days. Despite initial assurances, Yugoslavia's internal and external pressures resulted in its rapid collapse by April 18.

26/3/1941

आज सकाळीं G.M. जोश्यांच्या तासासाठी म्हणून शाळेत गेलो. तर त्यांनीं पहिले दोन तास घेतल्यामुळे तसेच परत आलो व उद्यापासून शाळेत जायचे नाही असे ठरवले. दुपारी एकंदरीत अभ्यास नीट झाला पण शेवटी शेवटी डोके दुखू लागल्याने गणिताचा अभ्यास नीट झाला नाही. रात्रीचा अभ्यास सर्व झाला. नंतर झोपलो.

नीट झोप लागली नाही व एक वाजता तर पूर्णजागा झालो व डोकेही सपाटून दुखत होते म्हणून उठलो व एकदा बिछान्यावरचे सर्व ढेकूण गोळा करून झोपलो तीन वाजेपर्यंत तीनचार वेळा उठून झोपलो व शेवटी एकदाची झोप लागली. आज युगोस्लाव्हिया – जर्मनीचा करार आल्याची व जर्मन पाण बुड्यांच्या वाढत्या धुमाकुळाची बातमी आली आहे.

I went to school today morning only for G.M. Joshi's lecture. But he had already finished his lecture in the earlier periods, so I returned home. I have decided to not go to school tomorrow onwards. Overall I studied well in the afternoon but by the end, I had a headache and could not study maths properly. I completed all my studies at night and slept after that. I couldn't fall asleep properly and later my head started aching very badly. So I woke up and caught all the bed bugs from my bed. I woke up 3 to 8 times till 3 am until I finally fell asleep. Today's newspaper talks about the pact between Yugoslavia and Germany and also about the rising terror of German submarines.

27/3/1941

आज सकाळचा वेळ डोके दुखत असल्याने इकडे तिकडेच गेला. दुपारी जेवण झाल्यावर प्रथम अभ्यास केला व मग ३ वाजता झोपू लागलो. १५-२० मिनटे झोप लागली असेल नसेल तोच ढेकूण चावून जागा झालो. मग पुनः लवकर झोप येईना . ४ वाजता झोप लागण्याच्या बेतात होती त्याचवेळी रमाविहनी जोरात ओरडल्या व त्यामुळे काय झाले ते पाहण्यासाठी घरात आलो तो त्यांचा पाय चुकून मांजराच्या शेपटीवर पडल्याने मांजराने त्यांना बोचकारल्याचे त्यांनीं सांगितलें . मग नंतर काही झोप आलीच नाही. नंतर संध्याकाळच्या जेवणानंतर डोके फार दुखत असल्याने अभ्यास उद्या सकाळी करु म्हणून झोपलो. उद्या मराठी वर्षाप्रमाणे 'नूतनवर्षारंभ दिन' उर्फ पाडवा आहे.

The time in the morning today got wasted because I had a headache. I studied after lunch today and then slept at 3 pm. I had barely slept for १५-२० minutes when my sleep was disturbed by a bed bug. I couldn't sleep after that. I was about to fall asleep around 8 pm when I heard Rama vahini's scream. So I rushed to see what had happened. Her foot had accidentally fallen on a cat's tail and the cat scratched her. After that, I couldn't fall asleep. I thought I will start studying again tomorrow morning because my head was aching again after dinner. Tomorrow we will celebrate the new year as per the Marathi calendar, also called Padwa.

28/3/1941

सकाळी उठलो तेव्हा डोके जड झाले होते. प्रातर्विधी झाल्यावर मराठीचा अभ्यास केला व पळून येऊन अंघोळ वैगरे झाल्यावर ७ वाजता अभ्यासाला बसलो. भुगोलाचा थोडावेळ अभ्यास होतो न होतो तोच कामाला जावे लागले. कामे किरकोळच होती पण त्यांनी माझा सकाळचा सगळा वेळ खाल्ला. नंतर दुपारी जेवण झाल्यावर सर्व अभ्यास केला व ४ वाजता झोपायला म्हणून उठलो पण झोप काही येईना व ५ वाजता माधवाने हिरालाल मारवाडी व B.T. देशपांडे हे दोघे उद्या सत्याग्रह करणार असल्याने त्यांना दृपारी फराळाला बोलावले होते. आणखी काही लोकांना ही बोलावले होते. पण ते आलेच नाहीत. फक्त B.T. व हिरालाल आले. नंतर त्यांच्या बरोबर फराळ करण्यात व गप्पा मारण्यात ६ वाजले व ते गेल्यानंतर वर्तमानपत्र वाचित बसलो. नंतर ७ वाजल्यानंतर फिरायला जायला निघालो तो बाकीचे सर्व लोक आले व त्यांचा फराळ झाल्यावर मग B.T. व हिरालालचे अभिनंदन करण्यात आले व ह्यांना बोलायला सांगण्यात आले. B.T. ने १९३५ पासूनची पृण्याच्या सेवादलाची माहिती सांगितली व हिरालाल ने मी सेवादलात कसा आलो व आतापर्यंत त्यांत काय केले ते सांगितलें व नंतर सर्व लोक निघुन गेले. त्यानंतर ८ झाले होते तरी ९ वाजेपर्यंत भटकुन आलो व ९ वाजता अभ्यासाला बसलो. भूगोलाचा अभ्यास रात्री केलाच नाही व बाकीचा सर्व केला. नंतर रोजाच्यासारखे झोपलो. आज युगोस्लाव्हीयांत राज्यक्रांती झाल्याची व मुख्य प्रधानास अटक होऊन राजे पीटर यांनी रीजंट प्रिन्स पॉल यांना बाजूला सारून सत्ता हातात घेतल्याचे प्रसिद्ध झाले आहे. पाह्या या बातम्यांतून किती खऱ्या गोष्टी बाहेर पडतात त्या. टीपः पुण्यात सुरू झालेली राष्ट्र सेवा दल ही स्वातंत्र्यलढ्यात सक्रिय असलेली स्वयंसेवी संस्था होती. यासाठी त्यांनी निदर्शनेही केली. बी.टी. देशपांडे आणि हिरालाल मारवाडी यांचाही सत्याग्रह असाच प्रयन्न असावा

ए.एन. मेहेंद्रळे सेवादलात सिक्रय होते आणि 1942 च्या स्वातंत्र्यलढ्यात त्यांना ब्रिटिशांचा तुरुंगवासही भोगावा लागला होता.

चालू घडामोडी आणि राजकारणातील त्यांची आवड लहानपणापासूनच दिसून येते, जी आयुष्यभर टिकून राहिली. एक गम्मत म्हणजे, दर महिन्याला 'रीडर्स डायजेस्ट' मासिक वाचण्याची त्यांची आवड त्यांच्या जवळच्या प्रत्येकाला माहीत आहे. My head felt heavy when I woke up today. I studied Marathi after my morning routine and after a hurried bath sat again to study at ϑ . I had barely started with geography when I had to go out for errands. They were just small errands but took up a lot of my time. In the afternoon I studied after lunch and thought of taking a nap at ϑ pm but couldn't fall asleep. At ϑ pm Madhav invited Hiralal Marwadi and B.T. Deshpande for tea as both of them are starting satyagraha from tomorrow. Some other guests were also invited, but they didn't come.

Only B.T. and Hiralal came. It was \S pm by the time we finished tea and talked with them. I read the newspaper after they left and just as I was about to leave for a walk around \S pm all the other invitees turned up. After they had tea we felicitated B.T. and Hiralal and asked them to address the gathering. B.T. told us about all the work Sevadal has been doing since $\S\S\S\S$ and Hiralal told us about his experience with Sevadal. After that, everyone left. Though it was already C pm I went for a walk and came back to study at \S pm. I didn't study geography at night but completed the rest. Later I slept as per usual. Today there was political upheaval in Yugoslavia as their Prime Minister was arrested and their King Peter along with reagent Prince Paul assumed power. Let's see what truth comes from all this news.

Note: Rashtra Seva Dal, started in Pune was a volunteer organization that was active in the freedom struggle. They organized protests and demonstrations for this purpose as well. The satyagraha by B.T. Deshpande and Hiralal Marwadi seems to be a similar effort.

A.N. Mehendale was active in the Seva Dal and also had to face imprisonment by the British during the freedom struggle in 1942.

His interest in current affairs and politics can be seen from an early age, that lasted throughout his life. On a lighter note, his interest in reading 'Reader's Digest' magazine every month from cover to cover is known to everyone close to him.

29/3/1941

आज दुपारचा अभ्यास बरोबर झाला. संध्याकाळी बंडूकडे गेलो होतो. तेथे निघायलाच ८.३० झाले व घरी आलो तेव्हा पावणे नऊ झाले होते. त्यामूळे भूगोलाचा अभ्यास राहून गेला. बाकी सर्व अभ्यास केला. उद्या सकाळी भूगोलाचा अभ्यास करू येतांना बंडू कडून संस्कृतचे गाइड आणले आहे. त्यावरून उद्या सकाळी श्लोकांचे अर्थ आडवेळे पाहन ते लगेच परत करायचे आहे.

I studied well today afternoon. Went to Bandu's house in the evening. It was 6.30 pm by the time I left his place and reached home by around 6.84. So I could not study geography. All other studies were completed. I will study geography tomorrow. I have brought the Sanskrit guide from Bandu. Will use that to note down the meanings of Sanskrit sholkas in the morning as I have to return it as soon as possible.

डबचिक रिसॉर्टमध्ये कुटुंबासह At Dabchik with family

नात, पूर्वा सोबत, त्यांच्या चंडीगडच्या घरी With granddaughter, Purva at their Chandigarh home

30/3/1941

आज सकाळीं संस्कृतचे न लागणारे श्लोक गाइड वरून लावून बंडूचे गाइड परत केले. दुपारी झोप लागली पण गजर झाला असे वाटून जागा झालो. त्यावेळी मला वाटले ३ वाजले. नंतर अळंटळंकरीत 3.30 ला उठलो. व तोंड वैगरे धुवून आलो. तेव्हा रमावहीनी म्हणाल्या आज इतक्या लवकर का उठलास ? तेंव्हा मी घड्याळात पाहिले तो पावणे तीन वाजायचे होते तीन साडेतीन हे आपले माझे भास होते. गजर अजून व्हायचा होता.

मग दुपारच्या अभ्यासाला बसलो. अभ्यासानंतर दिवेकर शिंप्याकडे जावून कपडे आणले. कपडे म्हंटल्याप्रमाणे वेळेवर दिले व शिवलेही चांगले. फक्तं विजारी जरा जास्त लांब झाल्या आहेत. रात्रीचा अभ्यासही झाला. रात्री दाढ दुखत असल्याने प्रथम झोप नीट आली नाही. पण नंतर १२.३० च्या सुमारास लागली. युगोस्लाव्हियात सध्या इंग्रज व जर्मनांचे राजकीय डावपेच चाललेले आहेत.
I noted all the Sanskrit shlokas that I couldn't figure out from the guide and went to Bandu's place to return them in the morning. I slept in the afternoon but woke up because I thought the alarm was ringing. It must've been around ३ pm that time. I lingered for a bit before getting up at around ३.३० pm and freshened up. Rama vahini asked me why I woke up early from my nap. When I saw the clock it wasn't even २.४५ pm yet and I only imagined that it was already ३.३०. The alarm had not rung yet. Then I sat for my afternoon studies. After that I went to Divekar, our tailor, to collect clothes. The clothes were ready in time as committed by him and the stitching was good as well. I feel that only the sleeves are a bit long. I completed my nighttime studies. I couldn't sleep properly because I had a toothache, but I slept later around १२.३० am. At present British and German political battle is going on in Yugoslavia.

31/3/1941

सकाळी सायन्सचा अभ्यास केला. नंतर दुपारी जेवणानंतर झोप काढली. नंतर अभ्यासाला बसलो. अभ्यास चालू असताना चिंतू आला होता त्याच्याबरोबर कोको घेतला. राजाकाकाला पत्र लिहावयाचे होते व माधव तर बाहेर गेला होता. म्हणून रमाविहनींकडून पैसे घेवून एक कार्ड आणले. माधव आल्यावर त्याने पत्र लिहीले. रात्री फिरायला गेलो व आल्यावर अभ्यासाला बसलो. चार पाच दिवसात प्रत्येकाची एक उजळणी पुरी होईल असे वाटते. म्हणजे मग पुढे भरावर वाचून व डोक्यात कोंबून परीक्षेच्या वेळीं सर्व काही व्यवस्थित होईल. रात्री बारीक बारीक ढेकूण चावत होते व त्यामुळें जरा झोप लागली न लागली की जागा होत असे. हवेत उकडाही होता. झोप काही नीट लागली नाही. सध्या वर्तमानपत्रांतून परराष्ट्रीय घडामोडीत युगोस्लाव्हियालाच महत्त्व दिले जात आहे. राजे पीटर हा साडेसतरा वर्षाचा कोवळा बालक आहे. पण ह्याची देशभक्ती किती दांडगी आहे.

I studied science in the morning. Took a nap after lunch. Chintu came to visit as I was starting my afternoon studies. Had some Coco with him. Had to write a letter to Raja kaka but Madhav was not home. So I took some money from Rama vahini to buy a postcard. Madhav wrote the letter when he came home. Went for a walk at night and studied after returning. I think I will be able to revise all subjects once in about ४-५ days. So during exams, everything will be fine after reading and retaining. I could not sleep well at night because there were some bed bugs. It was also hot yesterday. In international news, a lot of importance is being given to Yugoslavia. King Peter is only a १७-and-a-half-year-old boy. But his patriotism is noteworthy.

1/4/1941

आज उठायला १५ मिनटे उशीर झाला म्हणजे साडेचार ऐवजी पावणेपाच ला उठलो. नंतर मराठीचा अभ्यास रोजच्या सारखा केला. मराठीची एक उजळणी संपली आहे चरीत्रे व्युत्पच्या इ. विहतील गोष्टी कराव्या व नंतरच्या राहिलेल्या दिवसांत पुस्तकाची पुन्हा एक उजळणी करावी. सकाळी फक्त Physics चाच अभ्यास झाला. केमिस्ट्री राहून गेली. दुपारी महिन्याला आणायच्या सामानाची यादी वैगरे केल्यामुळे त्यात बराच वेळ गेला व नंतर पाऊस जोरात आल्याने सर्व सामान घरात आणावे लागले त्यामुळे फक्त इंग्लिशचाच अभ्यास झाला व थोडी थोडी जोमेट्री झाली. नंतर ६ च्या सुमारास मोघ्यांनी राजा काकाच्या पगाराचे पैसे आणून दिले. सबंध संध्याकाळभर पाऊस पडत होता तो ७ च्या सुमारास थांबला त्यामुळे रोजच्या प्रमाणे फिरायला जाता आले. रात्रीचा सर्व अभ्यास झाला.

I woke up about १५ minutes late today, that is woke up at ४.४५ instead of ४.३० am. Then studied Marathi as usual. I have revised Marathi once. I will complete revising my notes first and then revise from the book in the remaining days. I could only study Physics in the morning. Could not study Chemistry. I spent a lot of time making the grocery list in the afternoon. Later it was raining heavily so had to get all the groceries inside the house and could only study English and a little bit of geometry. Later around ६ pm, Moghe brought Raja kaka's salary. It was raining all evening and it stopped at around ७ so I could go for my evening walk as usual. Completed all studies for the night.

2/4/1941

आज सकाळीं बंडूच्या दुकानात गेल्यामुळे व आल्यावर आलेले सामान अवरायचे असल्याने केमिस्ट्रीचा अभ्यास काही झाला नाही. दुपारी बीजगणिताचा अभ्यास झाला नाही. रात्री मात्र सर्व अभ्यास झाला. रात्री आवाजाचे स्वप्न पडले होते. आज राजाकाकाला पैसे मिळाल्याचे व कायकाय खर्च केला त्याबद्दलचे पत्र लिहीले. संध्याकाळी ताई आली होती. I couldn't study Chemistry because I went to Bandu's shop today morning and had to put away the shopping when I came home. Could not study algebra in the afternoon but completed all studies as per the night schedule. I had the dream of the sound today. I wrote a letter to Raja kaka informing him that we had received the money and telling him about the expenses. Tai had come in the evening.

3/4/1941

आज सकाळी डोके फार दुखत होते. त्यामुळे एनिमा घेण्यात पृष्कळ वेळ गेला व त्यामुळे Physics चा अभ्यास राहुन गेला. नंतर chemistry चा अभ्यास मात्र झाला. नंतर दूपारी तीन तासापेक्षा जास्त झोप ह्यापुढे परीक्षा होईपर्यंत घ्यायची नाही. नंतर ३ वाजता उठलो नंतर सव्वा तीन ला अभ्यासाला बसलो. ४ च्या सुमाराला तात्यांनी कार्ड आणायला सांगितले. ते त्यांना आणून दिले. त्यांना राजाकाकाला पत्र लिहावयाचे होते. नंतर संस्कृत व भूमितीचा अभ्यास केला व रोजच्या प्रमाणे माधव व मी सव्वा सहा वाजता जेवायला बसलो. जेवताना समजले की त्यात राजाकाकाला रजा वाढवून घ्यावी असे लिहिले होते. मला समजत नाही. मला समजत नाही ह्यांना हा कारभार करायला कसे काही वाटत नाही. मागे सुशिला वहिनींना त्या गर्भारशा आहेत म्हणून टूरिंगने घेवून जा असे लिहिले होते. असो त्यांचे ते पाहून घेतील. रात्री भूगोलाचा अभ्यास चालु असताना मधु जोशी माधव कडे आला व नऊ च्या सुमारास राजाकाका वहिनी व बाळू टांग्यातून येऊन उभी राहिली. राजाकाका म्हणाला तेथील हवा दमट झाल्याने त्रास होऊ लागला म्हणून परत आलो. अशा अर्थाचे पत्रही लिहिले होते. ते तुम्हाला मिळाले असेलच पत्रकारी मिळालेले नाही. त्या पत्राचे काय झाले कृणास ठाऊक ? नंतर इतिहास सायन्सचा अभ्यास झाल्यावर झोपायला लागलो तो एकदा पुठा व एकदा गादी देण्यासाठी असे दोनदा उठावे लागले. पुण्यात कालपासून बस चालू झाली आहे. अज़न तरी ती नीट चालली आहे पाहया काय होते. युगोस्लाव्हियाच्या विषयी येणाऱ्या बहतेक बातम्या इंग्लीशांना हितकारक अशाच वर्तमानपत्रांतन देत आहेत. पाहावे या बाबतीत कोणाचा पक्ष जयी होतो. My eyes were hurting a lot this morning. Because of that, it took a lot of time to take an enema and I could not complete Physics studies. But I did finish chemistry. I should not sleep for more than 3 hours in the afternoon now till exams are over. Later I woke up at ३ pm and started studying at ३.१५. Around ४ pm, Tatya asked me to get a postcard which I got for him. He wanted to write to Raja kaka. After that I studied Sanskrit and geometry and as usual me and Madhav had dinner at ६.१५ pm. At dinner, we learned that the letter was to ask Raja kaka to extend his leave. I don't understand how they don't feel anything while doing such things. Some time back they wrote asking him to take Sushila vahini on tour because she was pregnant. Whatever, to each his own. At night as I was studying geography Madhu Joshi came to meet Madhav and around \S Raja kaka, vahini and Balu came home in a horse carriage (tanga). Raja kaka said that the humidity there was troubling him so he came home.

He had also written a letter about this and we should've received it. Who knows what happened to that letter? Later I studied history and science and was about to sleep when I had to get up twice to give the board one time and the mattress the next. Buses have started running in Pune since yesterday. It looks like they are running properly for now let's see what happens in the future. Most news regarding Yugoslavia seems to favouring the British. Let's see who wins.

4/4/1941

आज राजाकाकाचा खोकला जास्त जास्त वाढत चालला होता. रात्री फारच वाढला त्यामुळे डॉक्टरांना बोलावून आणले लागले त्यांनीं एक इंजेक्शन दिले व स्वस्थ पडून राहायला सांगितले. सकाळी केमिस्ट्रीचा थोडा अभ्यास झाला. बाकी कशाचाच राजाकाकाचा खोकला जास्त झाल्याने झाला नाही. एक दोनदा वेळ मिळाला पण त्यावेळी अभ्यासाला बसून ही अभ्यास झाला नाही. दुपारी हेबळे आला होता. त्याला इतिहासाचे प्रश्न पाहिजे होते. ते त्याने उतरवून घेतले व तो निघून गेला. आज भालुकाकाची थिअरीची परीक्षा संपली. प्रॅक्टिकल ची आमची परीक्षा झाल्यानंतर आहे. युगोस्लाव्हिया व जर्मनी यांच्यात युद्ध होण्याचा रंग दिस् लागला नाही.

टीप: एकदा राजा काका प्रयोगशाळेत काम करत असताना कोणीतरी ब्रोमिनची बाटली बंद करायला विसरले. हा गॅस स्वभावाने विषारी आहे. त्यामुळे आणखी नुकसान होऊ नये म्हणून राजा काकांनी लॅबमध्ये जाऊन बाटली बंद केली. येथे त्यांना ब्रोमिनचा संसर्ग झाला, ज्यामुळे त्यांच्या फुफ्फुसांवर परिणाम झाला आणि त्यामुळे खोकल्याची समस्या निर्माण झाली.

Raja kaka's cough was worsening today. It had really intensified at night so we had to call the doctor. He gave an injection and asked him to rest. I could study a bit of chemistry in the morning today. Couldn't study anything else because of Raja kaka's health. I did find some time but could not concentrate. Halbe visited in the afternoon. He wanted history questions. He left after noting them down. Bhalu kaka's theory exams ended today. His practicals are starting after our exams. It seems like there is a possibility of war between Yugoslavia and Germany.

Note: Once when Raja Kaka was working in a lab, someone forgot to close the bottle of bromine. This gas is toxic by nature. So to prevent further harm, Raja Kaka went inside the lab and closed the bottle. Here he was exposed to bromine, which affected his lungs and resulted in a chronic cough ailment.

5/4/1941

आज सकाळीं थोडी केमिस्ट्री केली. व मग भटकायला बाहेर पडलो. भटकून आल्यावर जेवण झाले व मग झोपलो. झोपून उठल्यावर दुपारचा सर्व अभ्यास केला. संध्याकाळी बाळू व मी फिरायला म्हणून बंडूच्या घराकडे गेलो. व येताना त्याच्याकडून मराठीचे गाईड आणले. त्यावरील काही चरित्रे उद्या सकाळी उतरवून घेऊन ते परत करायचे आहे. रात्री बरे वाटत नसल्याने केमिस्ट्रीचा अभ्यास राहिला.

Studied a bit of chemistry in the morning and then went out for a walk. On returning I had lunch and then slept. After my nap, I completed all my afternoon studies. Balu and I went to Bandu's house in the evening. Got the Marathi guide from him. I will take some notes from that tomorrow as I have to return it. I wasn't feeling well at night so could not study chemistry.

6/4/1941

आज सकाळी केमिस्ट्री झाली दुपारी सर्व अभ्यास झाला संध्याकाळी नमू ताई व ताई आल्या होत्या व राम नवमी निमित्त वहिनी रामाला गेल्या होत्या. त्यामुळे जेवायला बसायला सात वाजले.जेवण झाल्यावर अँटी फ्ल्यू चा डब्बा आणण्यासाठी दोन हेलपाटे घातले. नंतर अभ्यासाला बसलो. इतिहास इतिहासाचा अभ्यास राहून गेला. आज जर्मनीने युगोस्लाव्हिया व ग्रीस वर चढाईस सुरुवात केली.

I completed my chemistry studies in the afternoon. Namu Tai and Tai visited in the evening and Vahini went to the Ram temple on the occasion of Ram Navami. So had dinner at \upbeta today. After dinner, I had to shuttle twice to get the box of anti-flu. Then I started my studies. Could not study history. Today Germany began its invasion of Yugoslavia and Greece.

7/4/1941

आज पहाटे बाळूला पोहोचवण्यासाठी स्टॅंडवर जावे लागल्याने मराठीचा अभ्यास राहून गेला. नंतर केमिस्ट्रीचा अभ्यास केला. केमिस्ट्री व फिजिक्स अजूनही संपत नाही. दुपारी सर्व अभ्यास झाला. संध्याकाळी 'बब्या' सहकुटुंब आला होता व आणखीही कोणी कोणी राजा काका कडे आले होते. त्यामुळे आजही जेवायला उशीर झाला नंतर इतिहास व भूगोलाचा अभ्यास करून झोपायला गेलो.

I had to drop Balu at the bus stand early in the morning so could not study Marathi. I studied chemistry after that. I have not been able to complete my chemistry and physics portion as yet. Completed my afternoon studies for today.' Babya' visited with his family this evening and we also had some other visitors who had come to meet Raja kaka. So we had dinner later than usual even today. After that, I completed my history and geography studies before going to bed.

8/4/1941

आज सकाळी मराठीच्या उजळणीला सुरुवात केली. सकाळी केमेस्ट्री च्या नोट्स काढल्या. ही सायन्सच्या नोट्स ची भानगड उद्या सकाळी संपवलीच पाहिजे. इतिहास व सायन्स रात्री शिवाय सकाळी ही वाचले पाहिजे. केला. रात्रीही झाला संध्याकाळी रमा वहिनींना आत्या बाईंच्या घरून आणण्यासाठी गेलो होतो.
I started revisions for Marathi today. Made notes for chemistry in the morning. I must finish the matter of my science notes tomorrow morning. In addition to nighttime, I should study history and science in the morning too. We are not getting much information about the war in Greece and Yugoslavia. Studied as per usual in the afternoon and at night. Had gone to pick up Rama vahini from Atya baai's house

ग्रीस व युगोस्लाव्हिया युध्दाविषयी अज़न फारशी माहिती काही मिळत नाही. दपारी रोजचा अभ्यास

9/4/1941

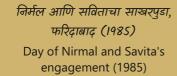
(paternal aunt).

आज सकाळी काही नीट अभ्यास झाला नाही. कारण घरातील कामे करावी लागली. आज दुपारी सत्यनारायण होता. तो १२ वाजता संपला. व सव्वा १२ ला जेवायला बसलो. नंतर सव्वा १ वाजून गेल्यावर झोपायला गेलो व त्यामुळे दुपारी झोप थोडी मिळाली. संध्याकाळी इंग्लिश चा अभ्यास झाल्यावर संस्कृतचा अभ्यास थोडा केला व त्यानंतर लायब्ररीची पुस्तके बदलून आणायला व वसंताला नंबर पाहायला जायला बोलावले. तो सहा वाजता आल्यावर आम्ही फर्ग्युसन कॉलेजवर नंबर लागले असतील अशा समजुतीने फर्ग्युसनवर गेलो तेथे काही ते नंबर लागले नव्हते म्हणून दात्यांच्या घरी आलो तेथे नंबर लागले होतें. त्यात माझा ७६५९ असून वसंताचा ८१०१ आहे. त्याची बसायची जागा 'ॲफी थिएटर' मध्ये असून माझी मेन हॉल (पश्चिमेकडील खोली) आहे.

Couldn't study properly today morning. Because I had to finish some household chores. We had a Satyanarayan pooja in the afternoon. It concluded at 12 and we had lunch at 12.15 pm. I went for a nap at 1.15 so could somewhat catch up on my sleep. After studying English in the evening I studied a bit of Sanskrit and later went to the library to issue some books. I called Vasanta to check the examination list. When he arrived at around 6 pm, we went to Fergusson College thinking that the examination list must've been declared by now. But when we reached Fergusson we saw that there was no list there so we went to Date's house where the list had been displayed. My exam number is 7659 and Vasanta's is 8101. His seat is in the 'Amphitheater' and mine is in the main hall (west room).

त्यांच्या नव्याने बांधलेल्या फरीदाबादच्या निवासस्थानी (1984) At their newly constructed Faridabad residence (1984)

फरिदाबादमध्ये नातू अर्जुन कुटुंबासह (1985) With family, including grandson Arjun, in Faridabad (1985)

10/4/1941

आज सकाळी सकाळचा अभ्यास झाला. दुपारी 'बाबा' (लिमये) येणार होते. ते आले नाहीत. दुपारचा अभ्यास ही झाला. रात्री फिरून आल्यावर अभ्यासाला बसलो व नंतर ९ च्या सुमारास बाबा आले. रात्रीचा सर्व अभ्यास झाला. उद्यापासून सकाळी सायन्स इतिहासाच्या नोट्स वाचल्या पाहिजेत. याशिवाय विशेष काही नाही.

I completed all my studies for the morning. 'Baba' (Limaye) was supposed to visit today afternoon. But he didn't come. I completed my afternoon studies as well. I studied again after my walk at night and Baba came around \S pm. I completed all my studies for the night. I must read the notes for science and history from tomorrow morning. Other than that, nothing noteworthy.

11/4/1941

आज सकाळी मराठी व सायन्सचा अभ्यास झाला. दुपारी रोजच्या सारखा अभ्यास झाला. रात्री ही सर्व अभ्यास झाला. आज वर हळदीकुंकवा निम्मित फराळाला गेलो होतो. त्यावेळी खाणे फार झाल्याने रात्रभर त्रास झाला व झोप नीट आली नाही. रात्रभर पित्ताने अंग खाजत होते. तेव्हा उद्या सकाळी एनिमा घेतला पाहिजे. ग्रीस युगोस्लाव्हीयात जर्मनांचाच सारखा जय होत आहे. हे मात्र अजून म्हणतात आमच्याशी त्याची गाठ पडायची आहे.

I studied Marathi and Science in the morning. Studies went as usual in the afternoon. Also completed all my study for the night. I had gone for snacks on the occasion of haldi kunku. I ate a lot there because of which I had a lot of trouble all night and couldn't sleep properly. I had itching due to acidity throughout the night. I should take an enema in the morning. Germany continues to win in Greece and Yugoslavia. They still say that they are yet to meet us.

12/4/1941

आज रोजच्या सारखा सर्व अभ्यास झाला. उद्यापासून मात्र आता परीक्षांप्रमाणे ओळीनी अभ्यास करावयाचा . उद्या पहाटे बाबा सुशीला वहिनी व काशिनाथ अलिबागला जाणार आहेत.

I completed all my studies as usual today. From tomorrow I must study as per the examination schedule. Baba, Suchila vahini and Kashinath will leave for Alibaug early morning tomorrow.

13/4/1941

आज सकाळी मराठी पूर्ण केले व नंतर अंघोळ वैगरे झाल्यावर दुपारी जेवयच्या वेळेपर्यंत सायन्स केले. दुपारी इंग्लिश केले व रात्री पुन्हा सायन्स केले. रात्री मात्र मागच्या घरात गोंधळ चालला होता. त्याचा त्रास झाला. उद्यापासून परीक्षा होईपर्यंत डायरी लिहिणे बंद – जरुर वाटल्यासच लिहावयाची. नाहीतर परीक्षा आल्यावर चार दिवसाची एकदम लिहायची.

I completed Marathi this morning and after my bath, I studied science till lunchtime. In the afternoon I studied English and Science again at night. There was some ruckus in the house behind us at night. That was disturbing. I won't be writing the diary from tomorrow till the exams end and only write if it is important. Otherwise, I will write the details of Y days together when the exams are over.

23/4/1941

आज जवळजवळ दहा दिवसात डायरी लिहिली नाही परीक्षा झाल्यावर लिहू लिहू म्हणता म्हणता राहून गेली परीक्षेचे पेपर्स एकंदरीत बरे गेले पण भूमिती संस्कृतचे पेपर मनासारखे चांगले गेले नाहीत. त्यातच संस्कृतच्या पेपर पैकी जनरल ट्रान्सलेशनचे संस्कृतचे मराठी भाषांतर करा याचे दोन ऐवजी तिने प्रश्न सोडवून ठेवले. परीक्षा झाल्यावर सुशिलावहिनी, नाना, आजी, आई रात्री ८.३० च्या सुमारास अलिबागहून आल्या. त्यादिवशी रात्री मी, वसंत व दिगू 'पूनर्मीलन' ल गेलो होतो. बोलपट चांगला होता. त्याचे कथानक असे –

एक श्रीमंत जमीनदार असतो. त्याला एक मुलगा व एक मुलगी असते. मुलगा वयात आलेला पाहन तो बाप एक मोठा समारंभ करतो व मोठी मेजवानी ही करतो आणि सर्व जबाबदारी मुलावर सोपवतो. त्या रात्री बाप व त्याचा मित्र गंगाराम दारू पितात. त्या दारूच्या नशेत बाप गंगारामचा खुन करतो. त्या खुनाच्या वेळच्या आवाजाने मुलगा कुमार जागा होतो. व काय झाले हे पाहण्यासाठी बापाच्या खोलीत येतो. तेथील एकंदर प्रकार पाहून तो खुनाचा आरोप आपल्यावर घेत आहे असे बापाला सांगृन पळून जातो व नाहिसा होतो. बाप त्यावेळी बेशुद्ध होतो.पण शृध्दीवर आल्यावर त्याची वाचा बंद झालेली असते. कुमारची बहीण हा सर्व प्रकार पाहन पोलिसांना बोलावते व पोलिसांना कुमार पळुन गेलेला आढळतो. त्यामुळे ते त्याच्यावर वहीम घेतात. व त्याचा फोटो सापडल्यास त्याचा पत्ता लवकर लागेल असे म्हणतात. हे बोलणं कुमारची बहीण एकते. व तिच्या खोलीत असलेल्या फोटोतील तोंडाचा भाग स्वतःच्या लॉकेट मध्ये लपवृन बाकीचा फोटो फेकन देते. कुमार जो पळन जातो तो एका मोठ्या शहरात येतो व पोलिसांना चुकवत चुकवत भटकत राहतो. तो एका भय्यापाशी भेळ विकत घेतो. ह्यावेळी भय्याचे लक्ष त्याच्या अंगठीवर गेल्याचे त्याच्या लक्षात येते. भेळ घेवन पढे जातो. भय्या ती गोष्ट पोलिसाला सांगतो. कुमार जवळच असलेल्या गर्दीत शिरून पोलिसाला चुकवतो त्या अंगठीचे काय करावे हा विचार त्याला पडतो. तो ती तेथे गाऊन नाचत असणाऱ्या मुलीला ती देऊन टाकतो व झटकुन निघुन जातो. रात्रीच्या वेळी कर्मधर्म संयोगाने पोटात बरेच दिवस काहीच नसल्याने तो त्या मुलीच्याच घरापुढे बेशुद्ध पडतो. मुलीचा बाप त्याला आश्रय देतो. मुलगी 'कोयली' त्याला ओळखते. व बापाला अंगठी देणारा हाच माणुस असे सांगते. तो आपली बरीचशी हकीकत व खून केला असल्याचे सांगतो. ते त्याला कायमचा आश्रय देतात व घराबाहेर कोठेही जाऊ देत नाहीत. कुमार 'कोयलीला' गाणी रचन देतो व ती त्यावर पैसे मिळवत असते. कुमारची बहीण वडलांना घेवन त्याच शहरी येते व मनोहरलाल नावाच्या माणसाचे सहाय्य घेवून औषधोपचार सुरू करते. एक दिवस कोयली तिच्या दारावरून जात असता ती तिचे गाणे एकते व घरात बोलवून घेवून तिचे नृत्य करवून घेते.

नृत्य पाहून ती खूष होते व विडलांनी सूत्रे भावाच्या स्वाधीन केल्याला एक वर्ष होते त्याच्या स्मृतिदिन म्हणून दुसऱ्या दिवशी मेजवानीचा बेत करते व नृत्यासाठी कोयलीला आमंत्रण देते. कोयली ते स्वीकारते. दुसऱ्या दिवशी कुमारने एकदा आपल्या बहिणीला म्हणून दाखवलेले गाणेच कोयली म्हणते त्यामुळे ती कोयली जवळ कुमारचा पत्ता लागण्याच्या आशेने तिला तुला हे गाणे कोणी शिकवले असे विचारते. कोयली माझ्या पतीने शिकवले असे उत्तर देऊन निघून जाते. ह्या सर्वांच्या पाठीमागे C.I.D चे पोलिस लागलेले असतातच. इकडे कोयलीचा बाप तिला कुमारच्या स्वाधीन करून मरून जातो. पुढे मनोहरलाल मुळे कुमारचा शोध लागतो. पण त्याच वेळी कुमारच्या बापाला वाचा फुटते व तो खुनाची सर्व इत्यंभूत हकीकत मॅजिस्ट्रेट पुढे सांगून मुलांची शेवटची भेट घेऊन मरून जातो. बापाने गुन्हा कबूल केल्याने मुलाला सोडून देणे भाग पडते. नंतर कुमार कुमार व कोयलीचे लग्न होते. व सिनेमा संपतो.

सिनेमाहून परत यावयास एक वाजला परत येतो तो राजा काकाची प्रकृती जास्त ना दुरुस्त झालेली दिसली. त्याच्या पाहण्यामुळेव ढेकूण फार चावत असल्यामुळे रात्री साडेतीन पर्यंत झोप नव्हती. २० तारखेपासून पुन्हा पळायला सुरुवात केली. नमस्कारांना अजून सुरुवात केलीच नाही. २३ तारखेला म्हणजे आज मला खूप ताप आला होता व डोकेही सटकून दुखत आहे. उद्या काका व सुशीला विहनींची आई अलिबागला जाणार आहेत. दिगू वीस तारखेला गावाला गेला. माधवची परीक्षा २१ तारखेला सुरू झाली. आतापर्यंतचे पेपर चांगले गेले आहेत. उद्या परीक्षेचा शेवटचा दिवस आहे. महायुद्धाचे क्षेत्र हिंदुस्थानच्या जवळ जवळ येत चालले आहे. इराक मध्ये राज्यकांती होऊन तेथे जर्मनीच्या बाजूचे प्रधानमंडळ आले आहे. युगोस्लाव्हिया व जवळजवळ सर्व ग्रीस जर्मन सैन्याने व्यापला आहे. लिबिया परत जिंकून घेऊन जर्मन व इटालियन सैन्य इजिप्तच्या सरहद्दीवर आले आहे. हल्ले जोरदार पणे चालू आहेत. २१ तारखेला बंडू कडे गेलो होतो तेथे त्यांची भांडणे सारखी चालली होती. शेवटी मला राहावे ना म्हणून मी त्यांना बोललो. पण परत येताना वाटू लागले उगीचच बोललो. लोकाच्या भांडणात आपण कशाला पडायचे.

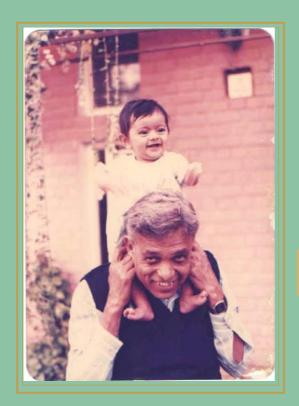
I am writing the diary almost after \circ 0 days. I thought of writing after the exams but didn't get around to it. My exams went well overall but geometry and Sanskrit didn't go as well as I wanted. In the Sanskrit exam, I solved 3 instead of 2 questions in the general translation section for translation from Sanskrit to Marathi. After my exams, Sushila vahini, Nana, Aji (Grandmother), and Aai (mother) returned from Alibaug around 8.30 pm. That day I went to see 'Punarmilan' along with Vasant and Digu. It was a good movie. The story goes like this

There was a wealthy landlord. He has a daughter and a son. When the son is all grown up, the landlord hosts a big feast and hands over his business to the son. That night the father and his friend Gagngaram get drunk. Intoxicated, the father kills Gangaram. Hearing the commotion, the son, Kumar, wakes up. He comes to the father's room to check what happened. Looking at the scene he tells his father that he will take the blame for the murder and he runs away from home and disappears. The father loses consciousness and when he regains consciousness he has lost his voice. Kumar's sister calls the police and they realize that Kumar is missing. So they suspect him as the murderer.

15

The police say that if they can secure a photo of Kumar they will find him soon. Kumar's sister hears this and hides Kumar's photo displayed in their room in her locket. Kumar runs away to a big city and keeps dodging the police. He buys bhel from a hawker. Kumar realizes that the hawker is looking at the ring on his finger. The hawker informs the police about what he has noticed. Kumar enters a crowded place nearby to dodge the police and starts thinking about what he should do with the ring. He gives the ring to a singer-dancer girl on the street and leaves abruptly. As luck would have it he falls unconscious due to starvation in front of the same girl's house at night. The girl's father gives him shelter. The girl, Koyali, recognizes him and tells the father that it is the same person who gave her the ring. Kumar tells them where he came from and also that he is a murderer. They ask him to stay for as long as he needs and don't let him go out of the house. Kumar composes songs for Koyali and she earns money singing them. Kumar's sister brings her father to the same city to get him treated with the help of a man named Manoharlal. One day Koyali is passing through their house when she hears her song. She calls her inside and asks her to perform for them. She loves her performance and tells her father that she will host a feast in honour of her brother the next day and ask Koyali to perform. Koyali accepts the invitation. The next day Koyali sings the song that Kumar had once sung for his sister. Recognizing the song, the sister becomes hopeful of finding Kumar and asks Koyali about who taught her the song. Koyali says it was her husband and leaves. The police are still after Kumar. In the meanwhile, Koyali's father dies, giving Kumar her responsibility. eventually they are able to locate Kumar with the help of Manoharlal. And at the same time Kumar's father gets his voice back and tells the magistrate about the reality of the murder. Having met his son he dies. As the father has accepted the crime, Kumar is set free. Later Kumar and Koyal get married and the movie ends.

I came back from the theatre around \S and saw that Raja kaka was not feeling well. I could not sleep till $\S.\S\circ$ as I had to attend to him and also there were a lot of bed bugs. I started running again on the $\S\circ$ th. I haven't started Surya Namaskars yet. I have a high fever today and my head is also aching a lot. Suchila vahini's mother will leave for Alibaug tomorrow. Digu left on the $\S\circ$ th. Madhav's exams started on the $\S\circ$ th. His papers have gone well so far. His exam ends tomorrow. The World War seems to be getting closer to India. There has been a political revolution in Iran and a government sympathetic to Germany has been established. Yugoslavia and almost the entire country of Greece have been taken over by the German army. After conquering Libya again, the German and Italian forces have reached the borders of Egypt. The attacks are on in full force. I had gone to Bandu's place on the 21st where they were constantly arguing. Finally, I couldn't resist and I asked him to come with me. But while returning home I thought I shouldn't have said anything. Why should we meddle in other's disputes?

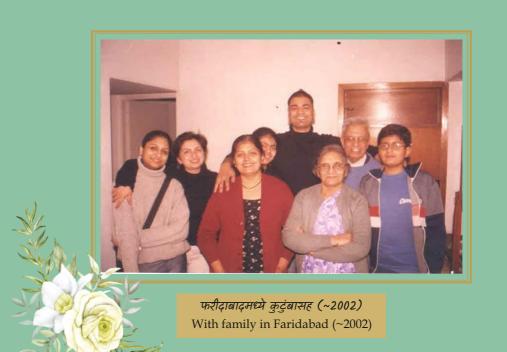
नात, नेहा सोबत (1986) With granddaughter, Neha (1986)

नातू, मोहित सोबत (1989) With grandson, Mohit (1989)

सूरजकुंड येथे सहलीसाठी कुटुंब आणि मित्रांसह (~1991) With family and friends for a picnic at Surajkund (~1991)

30/5/1941

आज महिन्यानंतर डायरी लिहावयास बसत आहे. आता बहुतेक सुद्री संपली आहे. अजून पंधरा-वीस दिवस शिल्लक आहे. पण ती असून नसून सारखीच यावेळची सुद्री फारच खराब केली. सुद्रीच्या सुरुवातीला मी स्वतः मलेरियाने काही दिवस आजारी होतो. राजा काकांचा खोकला कमी झाला नाही. त्याला तर दर पंधरा दिवसांनी गुरुवार शुक्रवारी दम्याचे अटॅक येऊ लागले काकृंना भेटण्यासाठी म्हणून अक्का एप्रिलच्या शेवटच्या आठवड्यात आली होती . पण ती जावयाच्या वेळी सुमी टाइफाइड ने आजारी पडली व त्यामुळे तिला जाणे रहित करावे लागले. सुमी आजारी पडल्यानंतर काही दिवसांनी म्हणजे १८ मेला वासंती अँटी टायफाइड इंजेक्शन घेऊन ही आजारी पडली व तिचे दखणे वाढतच गेले प्रथम डायरिया झाल्यानंतर वाचा बंद झाली नंतर ऐकू येईनासे झाले व नंतर कफ झाला गुरुवारी म्हणजे काल रात्री तिचा ताप एकदम उतरू लागला व हात पाय थंड पडले डॉक्टरांचे सर्व प्रयन्न व अयशस्वी ठरवून शेवटी ती आज पहाटे पावणे पाच वाजता इहलोक सोडून गेली. आजचा दिवस म्हणजे वाईटपणाचा कळसच झाला. सुमी आता बरी होत आली आहे. पण वासंतीचा मात्र दःखद अंत फक्त तेरा दिवसांच्या तापाने झाला.

I am writing in my diary after a month. The vacations (summer holidays) are almost over now. There are still १५-२० days remaining. But it doesn't matter because this vacation went very badly. At the beginning of the vacation, I was suffering from malaria for a few days. Raja kaka's cough did not get better. He is suffering from an asthma attack every १५ days on Thursday or Friday. Akka had come to meet kaku in the last week of April. But when she was going to leave, Sumi fell ill with typhoid and she had to postpone her travel. A few days after Sumi's illness, on \$4th May, Vasanti fell sick despite taking an anti-typhoid injection. Her pain kept increasing. She first had diarrhea then she lost her voice and later she lost her hearing. After that, she had a cough and on Thursday, that was yesterday, her fever started to suddenly drop and her hands and feet went cold. All the efforts of the doctors were unsuccessful and ultimately she left the mortal world in the early hours of the morning today. Today is the worst possible day. Sumi is almost well now. But Vasanti met a sad end after just 13 days of fever.

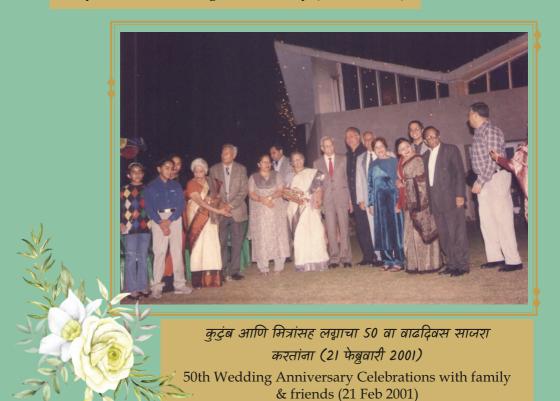
25/5/1941

माधव दिवाळीसाठी आला होता तो गुरुवारी परत गेला. जाताना त्याने मला चांगली जागा पहावयास सांगितले. आतापर्यंत त्यासाठी मी खूप भटकलो पण मनासारखी मिळेना. शेवटी काल एक जागा सापडली भाडेही परवडणारे होते. राजाकाकाला त्याची माहिती दिली. त्याच्या सांगण्यावरूनच मी जागा पहात भटकत होतो. त्याने मला सांगितले की फाटकांना विचारून काय ते नक्की ठरवू. माझा फारच हिरमोड झाला कारण माझी खात्री होती की पाठक परवानगी देणार नाहीत. यांना जागा बदलणे किंवा न बदलणे फाटकांवर वर अवलंबून ठेवायचे आहे तर हे लोक जागा बघायला सांगून निष्कारण पायपीट का करायला लावतात. आता यापुढे मी काही जागा पाहणार नाही. कारण श्रमांचा काही उपयोग होत नाही. माणसाचा काहीतरी एक ठाम निश्चय असावा म्हणजे बाकीच्यांना त्यामुळे त्रास होत नाही. कॅपात जावे किंवा नाही याचा अजून काही ठाम निश्चय होत नाही. उद्या राजा काकांची परवानगी विचारावयाची व मग काय ते ठरवायचे

Madhav had come home for Diwali and he left on Thursday. While leaving, he asked me to look for a good rental place. I wandered a lot for it till now but didn't find anything suitable. At last, I found a place yesterday where the rent is also reasonable. I told Raja kaka about it. I was looking for places only on his instruction. He told me that we would ask Phatak before making our decision. I was very disappointed because I knew that Phatak would not agree to it. If we are to depend on Phatak to decide whether or not to change a rental place then why do these people ask to unnecessarily slog in search of a place? Henceforth I am not going house hunting. Because there is no use of my efforts. A person should be firm on his decision so that others are not troubled. I don't know yet whether I should go to Camp or not. I should ask Raja kaka tomorrow and then decide.

लग्नाचा 50 वा वाढदिवस (21 फेब्रुवारी 2001) Day of 50th Wedding Anniversary (21 Feb 2001)

ह्या संकलनाबद्दल

23 में 2024 स्वर्गीय अनंत नारायण मेहेंद्र यांची जन्मशताब्दी आहे. त्यांच्या स्मरणार्थ हे संकलन आपल्यापुढे मांडत आहोत. त्यांनी लहानपणी लिहिलेली रोजनिशी (Diary) मिळाली ती पण तुम्हाला वाचण्यास समोर ठेवत आहोत. ह्यातले लेखन त्यांच्या किशोरवयीन जीवनाची, त्यांच्या शिस्तीची आणि शिक्षणासाठी त्यांच्या समर्पणाची एक झलक आहे.

ह्या महत्त्वाच्या टप्प्यावर, आपण केवळ त्या माणसालाच आठवत नाही तर त्यांने अवतरलेल्या कालातीत मूल्यांचीही आठवण ठेवतो. आमची अशा आहे की हे संकलन प्रेरणेचे दीपस्तंभ म्हणून काम करेल, आणि ए.एन. मेहेंद्रळे ह्यांचा वारसा कायम राहील.

त्यांच्या शंभराव्या वाढिदवसानिमित्त परिवारातर्फे त्यांना ही आदरांजली.

About this Compilation

23rd May 2024 marks the birth centenary of late Shri A.N. Mehendale. On this occasion, we wanted to share something that would honour him. As luck would have it, an old diary, written in Marathi, was found in his cupboard, which was his journal from 1937 to 1941. The writings are a window into his life as a teenager, his discipline and his dedication to education.

In commemorating this milestone, we celebrate not only the man himself but also the timeless values he embodied. May this humble compilation serve as a beacon of inspiration, ensuring that the spirit of A.N. Mehendale continues to resonate and may his legacy live on.

This compilation is a small attempt to keep his legacy alive.

विशेष आभार

ज्यांच्याशिवाय हे संकलन शक्य झाले नसते अशोक मेहेंदळे, हेमंत मांडे, अर्जुन मांडे, आनंद घारपुरे, दीपा घारपुरे

Special Thanks

A special mention to a few without whom this compilation wouldn't have been possible. Ashok Mehendale, Hemant Mande, Arjun Mande, Anand Gharpure, Deepa Gharpure

"अबु" च्या स्मरणार्थ संकलित

निर्मल मेहेंदळे, सविता मेहेंदळे, मोहित मेहेंदळे, नेहा (मेहेंदळे) पटवर्धन

Compiled in loving memory of "Abu" by

Nirmal Mehendale, Savita Mehendale, Mohit Mehendale, Neha (Mehendale) Patwardhan